

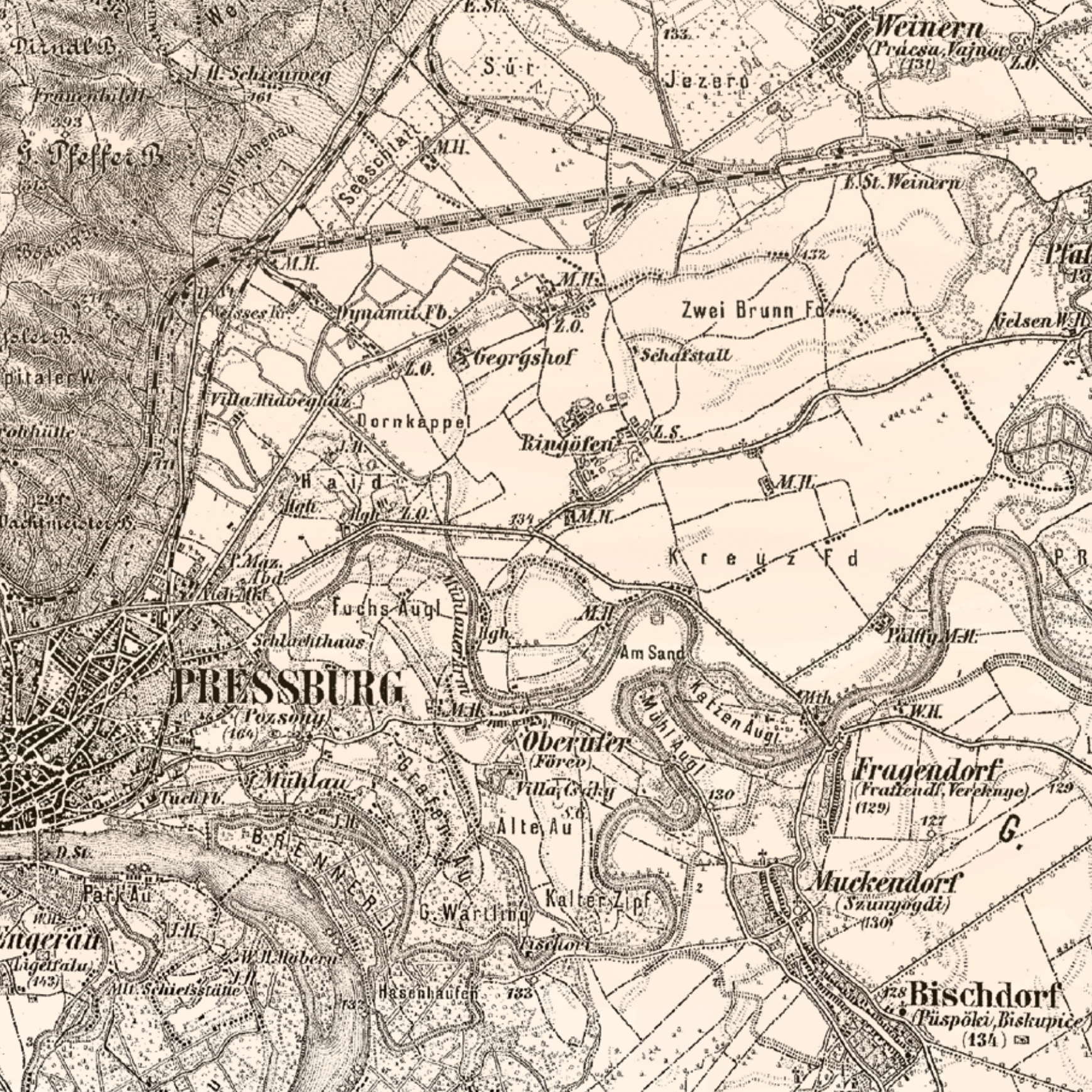

MINISTRY OF FOREIGN AND EUROPEAN
AFFAIRS OF THE SLOVAK REPUBLIC

PALUGYAYOV PALÁC

Dürnbach
Frauenbühl
393
G. Pfeffer B.
132

J. H. Schienweg
761
U. Hohenau
M.H.
Seeschlacht
M.H.

E. St.
S. ü. r.
Jezero
133

Weinern
(Prácsa, Vajna)
(130)
L.O.

Soler B.
pitaler W.
rohühle
295
Nachtmeister B.

Weisses L.
Dynamit. Fb.
Z.O.
Begrüshof
Z.O.
Villa Madovglaz
Dornkappel
J.H.
Haid
Hgh. Z.O.
334
F. Maz.
Abd.
M.H.

M.H.
Z.O.
Schafstall
Ringöfen
J.S.
M.H.
Kreuz Fd
M.H.

E. St. Weinern
132
Pfalz
Nilsen W.H.

Tuch Fb.
D. St.
Park Au
J.H.

Fuchs Augl
Schlachthaus
Mühlau
J.H.
B. F. A. T. M. A. U.
G. Wartling

M.H.
Am Sand
Kalten Augl
Mühl Augl
130
Oberuler
(Főreó)
Villa G. S. G. Y.
S.G.
Alte Au
Kalter Zipf
Fischort

Palfy M.H.
W.H.
Fragendorf
(Fraitendf, Vereknge)
(129)
127
G.

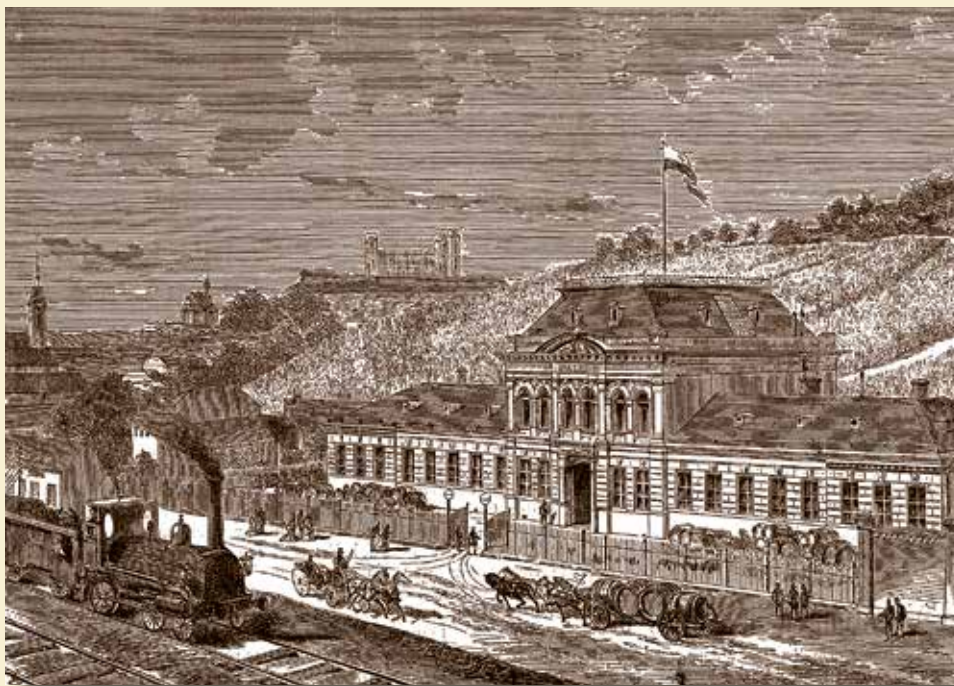
angerau
(Agellalu)
(143)
M. Schiessstätt
J.H.

B. R. E. N. E. R. I.
W. H. Altabern
J.H.
Hasenhäufen
733

Muckendorf
(Szunyogdi)
(130)

Bischdorf
(Püspöki, Biskupice)
(134)

PALUGYAYOV
PALÁC

Palugyayov palác, budova Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky v Bratislave, Pražská ulica 1

ÚVOD

Nielen knihy, ale aj budovy majú svoje osudy. Často veľmi pohnuté, a to osobitne v strednej Európe v 20. storočí. Je dobré poznať tieto osudy, lebo budovy zostávajú súčasťou urbánneho priestoru a zachovávajú si svoju hodnotu rovnako materiálnu, ako aj kultúrno-umeleckú. S ich históriou sa však treba oboznámiť najmä preto, lebo vypovedá predovšetkým o ľuďoch, ktorí ich vybudovali, i o tých, čo v nich žili, pracovali a vytvárali hodnoty, ktoré nám zanechali. Cez obyvateľov budov sa tak otvára pohľad aj na život multikultúrneho mesta, akým Bratislava bola, a na jeho väzby s prostredím rovnako mnohonárodnostnej, a teda aj viacjazyčnej krajiny.

Budovu Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, využívanú na reprezentačné účely od roku 2002, projektoval a postavil významný bratislavský architekt Ignatz Feigler ml. pred takmer 150 rokmi v rokoch 1872 – 1873 ako Château Palugyay. V tom čase patrila k najkrajším prímestským vilovým rezidenciám v Bratislave.

Od svojho vzniku neorenesančný palác viac ráz zmenil majiteľa i účel, na ktorý sa používal. Bol svedkom podnikateľského vzostupu, medzinárodného rozmachu najväčšej vinárskej firmy v Uhorsku Palugyay a synovia, známej po celom svete, i jej postupného úpadku v 30. rokoch minulého storočia. Odtiaľto sa v druhej polovici 19. storočia nitky obchodných kontaktov rozbiehali na všetky kontinenty, šírili dobré meno kvalitného vína, Bratislavy a Uhorska vo svete.

Palác zažil aj ďalšieho majiteľa – vinársku firmu bratislavskej rodiny Carla Ludwiga, jej znárodnenie v roku 1945, zakúsil dve vojny a prinajmenej tri politické zmeny... Z pôvodne rodinného paláca a súčasne sídla vinárskej firmy rodiny Jakoba Palugyaya za hraničnou čiarou historického jadra mesta, obklopeného vinicami a záhradami, sa budova ocitla v centre mesta a vďaka rezortu diplomacie napokon aj v centre slovenskej zahraničnej politiky, to znamená kontaktov s celým svetom, tentoraz však diplomatických.

Rekonštrukcia v rokoch 2000 – 2002 zachránila chátrajúci objekt a prinavrátila mu život tým, že mu dala nový obsah. Ministerstvo túto cennú historickú budovu vďaka revitalizácii a pri zachovaní unikátnych historických priestorov v súčasnosti mnohostranne využíva. Slovenská diplomacia tu prijíma svojich zahraničných partnerov, konajú sa tu stretnutia s novinármi, zástupcami mimovládnych organizácií, zahraničnými Slovákami, usporadúvajú sa výstavy, udeľujú ocenenia Good will envoy, usporadúvajú plesy či každoročné dni otvorených dverí pre verejnosť. Počas Predsedníctva Slovenskej republiky v Európskej rade v roku 2016 sa palác stal jedným z centier stretávania európskej diplomacie.

Vítame vás v Palugyayovom paláci a pozývame vás na prechádzku jeho dejinami a súčasnosťou. Budete prekvapení, kam vás dejiny domu zavedú a koho na tejto ceste stretnete. Buďte teda našimi hosťami v historických priestoroch paláca.

Eduard Gurk: Dóm sv. Martina – Korunovácia Caroly Augusty za uhorskú kráľovnú 1825, lept, akvatinta

Johann Vincenz Reim: Primaciálny palác 1850, lept, kolorovanie

Premeny Bratislavy v 19. storočí

V 19. storočí bolo slobodné kráľovské mesto Bratislava (dobové názvy po slovensky Prešporok, po nemecky Pressburg, po maďarsky Pozsony) „jedným z najpoprednejších miest v Uhorsku“. V polovici 19. storočia bolo z jeho 43 863 obyvateľov až 70 % Nemcov, 13 % Židov, 10 % Slovákov a 6 % Maďarov.

Koncom storočia malo mesto už viac ako 50-tisíc obyvateľov a pred 1. svetovou vojnou podľa sčítania v roku 1910 viac ako 78-tisíc, teda takmer dvojnásobok počtu z polovice 19. storočia. Zostávalo však mestom s prevahou nemeckého obyvateľstva 42 %, aj keď podiel Slovákov 11 %, najmä však Maďarov 40 %, v nej rástol.

Od roku 1563 do roku 1830, keď sa v korunovačnom Dóme sv. Martina uskutočnila posledná korunovácia uhorského kráľa, teda celé tri storočia, bola Bratislava mestom korunovačným, ako aj sídlom ostrihomského arcibiskupa, prímasa Uhorska. V jeho Primaciálnom paláci bol v roku 1805 po bitke pri Slavkove podpísaný bratislavský mier medzi napoleonským Francúzskom a habsburskou monarchiou. V marci 1848 v ňom cisár Ferdinand V. podpísal tzv. marcové zákony. Do revolúcie v roku 1848 bola Bratislava aj sídlom uhorského

snemu. Toto všetko prispievalo k jej politickému významu. Už niekoľko rokov pred revolúciou bola Bratislava a jej evanjelické lýceum aj ohniskom slovenského národného obrodeneckého hnutia. Jeho nositeľmi boli štúrovci, žiaci a stúpenci Juraja Palkoviča, profesora na evanjelickom lýceu, a neskôr najmä Ludovíta Štúra, mladí príslušníci neobyčajne nadanej generácie, ktorá sa literárne, publicisticky (v Bratislave vychádzali v rokoch 1845 – 1848 Slovenskje

národné noviny/Slovenské národné noviny, prvé politické noviny v slovenskom jazyku), kodifikáciou slovenčiny ako spisovného jazyka (1843), ale rovnako i politicky (L. Štúr bol poslanec uhorského snemu a politický publicista) zasadzovala za národné práva Slovákov v Uhorsku. A napokon sa aj vojencky zapojila do revolúcie 1848 na strane Viedne. Politické

a národnoemancipačné ambície Slovákov v rámci Uhorska sa však po potlačení revolúcie nenaplnili. Revolúcia však priniesla zrušenie poddanstva, ktoré uvoľnilo mobilitu pracovnej sily a prispelo tým k priemyselnému rozvoju vrátane rozvoja dopravy, charakteristickému celkovo pre 19. storočie, aj v Uhorsku. a teda i na Slovensku.

Politický vývoj a azda vo väčšej miere práve dynamika hospodárskeho vývoja teda Bratislavu výrazne menili. Prvý smerom posunu od hlavného mesta k provinčnému, druhý však smerom k rozvoju dopravy a k hospodárskemu rozmachu mesta, využívajúc jeho polohu na brehu Dunaja a na úpätí Malých Karpát, medzi Viedňou a Budapešťou.

V krátkom období 1850 – 1860 po potlačení revolúcie 1848 sa Bratislava stala jedným z piatich centier správnych oblastí, na ktoré cisár František Jozef Uhorsko rozdelil. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní (1867) mesto ďalej strácalo politický význam, zostávalo však spriaznené s blízkou Viedňou. Podľa štatistických údajov z roku 1869 bola Bratislava v Uhorsku tretím mestom z hľadiska objemu priemyselnej výroby, ktorá mesto i krajinu zásadne menila. Tieto zmeny sa odohrávali sčasti podľa viedenského vzoru, ale Bratislava sa mohla popýšiť aj viacerými prvenstvami v Uhorsku.

Podľa viedenského vzoru bola v roku 1830 založená Dunajská paroplavebná spoločnosť, ktorá zabezpečovala pravidelné lodné spojenie medzi Bratislavou, Viedňou a Budapešťou.

Budova evanjelického lýcea, Konventná ulica 13

*Kühmayerova továreň pri Červenom moste
so železničnou traťou do Viedne*

Zrekonštruovaná lokomotíva električky Bratislava – Viedeň

V roku 1838 začala stavba prvej konskej železnice z Bratislavy do Trnavy, dokončená bola v roku 1843 (I. Feigler st., 1791 – 1847, bol staviteľom jej dodnes zachovanej stanice) a v roku 1872 bol aj na nej zavedený parný pohon.

Už v roku 1846 sa začali prípravy na železničné spojenie medzi Bratislavou a Viedňou, ako aj do Pešti s parnými lokomotívami, čo si vyžadovalo okrem iného stavbu tunela a viaduktu pri Železnej studničke, nazývaného Červený most. Po ňom prišiel 20. augusta 1848 do Bratislavy na hlavnú stanicu (Staatsbahnhof vor der Märzenlinie ako koncová stanica pre trať Bratislava – Gänserndorf – Viedeň a Bratislava – Břeclav) z Viedne prvý vlak ťahaný parnou lokomotívou. V roku 1857 postavil I. Feigler ml. prvú verejnú nemocnicu, ktorá sa stala základom pre neskoršiu lekársku fakultu Alžbetínskej univerzity.

V 50. rokoch vzniká v Bratislave prvá plynáreň v Uhorsku, neskôr pribudla električká. Prvé plynové lampy sa rozsvietili už 19. 3. 1856, teda o niekoľko mesiacov skôr ako v Budapešti, a prvé elektrické žiarovky v záhrade Grassalkovichovho paláca 25. 8. 1878

a postupne sa začali používať v domácnostiach, na uliciach i vo fabrikách. V roku 1885 začala v meste prenávať prvá električka.

V roku 1845 zakladá viedenská firma F. Bruder v Bratislave prvú továreň na hodváb v Uhorsku, už predtým vznikla kráľovská uhorská fabrika na cigary, Kühmayerova továreň na strieborné a pozlátené drôtené výrobky/epolety, továreň na spracovanie vlny atď. V krátkom období 1850 – 1873 pribudli ďalšie podniky v okrajových častiach mesta, do roku 1873 až niekoľko desiatok. Zastúpené boli rozmanité druhy priemyslu od strojárskeho (Feitzelmayerova továreň, Werdorferova továreň), cez chemický a zbrojársky (Dynamit-Nobel, Apollo, Rothova Patrónka), elektrotechnický (Siemens-Schuckert, Kablo), textilný (cvernovka, Danubius, súkenka), potravinársky (Stollwerck, Stein, Hubert, Wein-Grosshandlung Eisvogel, ako aj E. Schmidt und Comp., J. Palugay und Söhne). Patria k najmodernejším v strednej Európe a mali obchodné kontakty s celým svetom. Ich výrobky zbierali najvyššie ocenenia na domácich, ale aj na svetových výstavách.

V rokoch 1890–1891 bol vybudovaný stály most cez Dunaj a priemyselný rozvoj mesta zaznamenal taký rozmach, že krátko pred

Johann Vincenz Reim: Palác Uhorskej komory – sídlo uhorského snemu, Michalská ulica 1840-1860, lept, kolorovanie

Slovenské národné divadlo postavené podľa projektu H. Helmera a F. Fellnera v roku 1886.

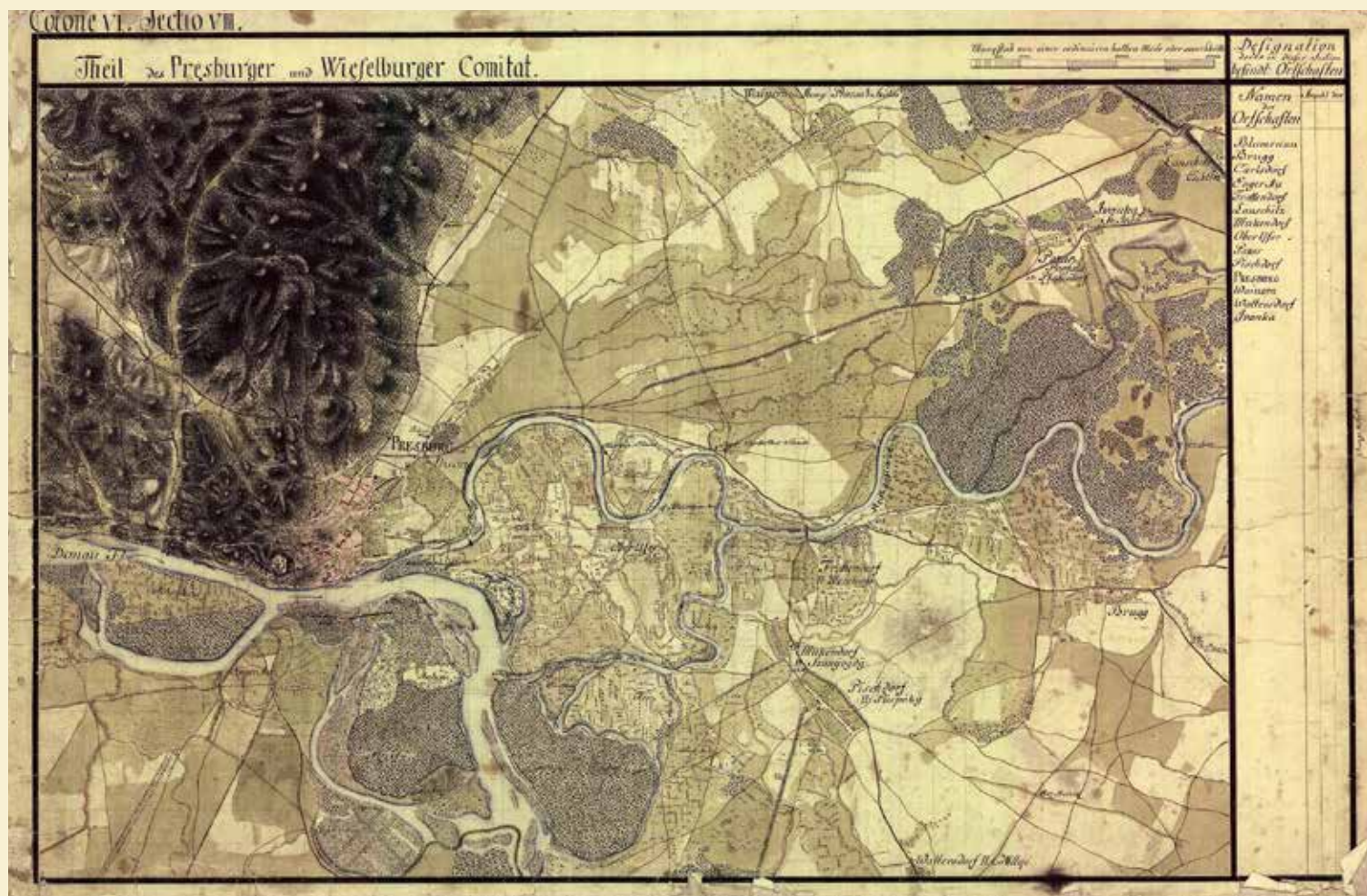
1. svetovou vojnou sa z Bratislavy stáva druhé najdôležitejšie priemyselné centrum Uhorska. Súčasne bola sídlom Obchodnej a priemyselnej komory, ale aj veliteľstva jedného zo 4 vojenských zborov (Korpskommando) monarchie, a od roku 1914 do roku 1919 tiež sídlom Alžbetínskej univerzity.

V architektúre sa podľa vzoru Viedne, ktorá udávala v strednej Európe tón stavbami novej, veľkorysej Ringstrasse, presadil historizujúci romantizmus aj vďaka I. Feiglerovi st., ktorý vyšiel z ateliéru viedenského architekta J. Kornhäusla, a ku koncu storočia neobarokový a neorenesančný štýl. Pribúdali mestské obytné/činnové domy, ale i rodinné sídla a vily.

Pôvodné klasicistické divadlo na Promenade nahradilo v roku 1886 nové divadlo, jedno zo 48 v Európe od Berlína po Odesu, od Hamburgu po Sofiu, ktoré navrhla dvojica významných viedenských architektov Ferdinand Fellner a Hermann Helmer. Ich ateliér realizoval okolo 200 stavieb, najmä v monarchii, a osobitne vo Viedni. Divadlo v Bratislave však postavila firma bratislavského architekta a staviteľa I. Feiglera ml. O dva roky neskôr bola na divadelnom námestí umiestnená Ganymedova fontána bratislavského rodáka Viktora Tilgnera, profesora na Viedenskej akadémii.

Franz Hablitschek: Pohľady na Bratislavu a jej interiér, 1850 – 1860, rytina, oceloryt, kolorovanie

Časť Bratislavskej a Mošonskej stolice, 1. vojenské mapovanie (1782 – 1784)

Víno, vinohradníctvo a vinárstvo v okolí Bratislavy

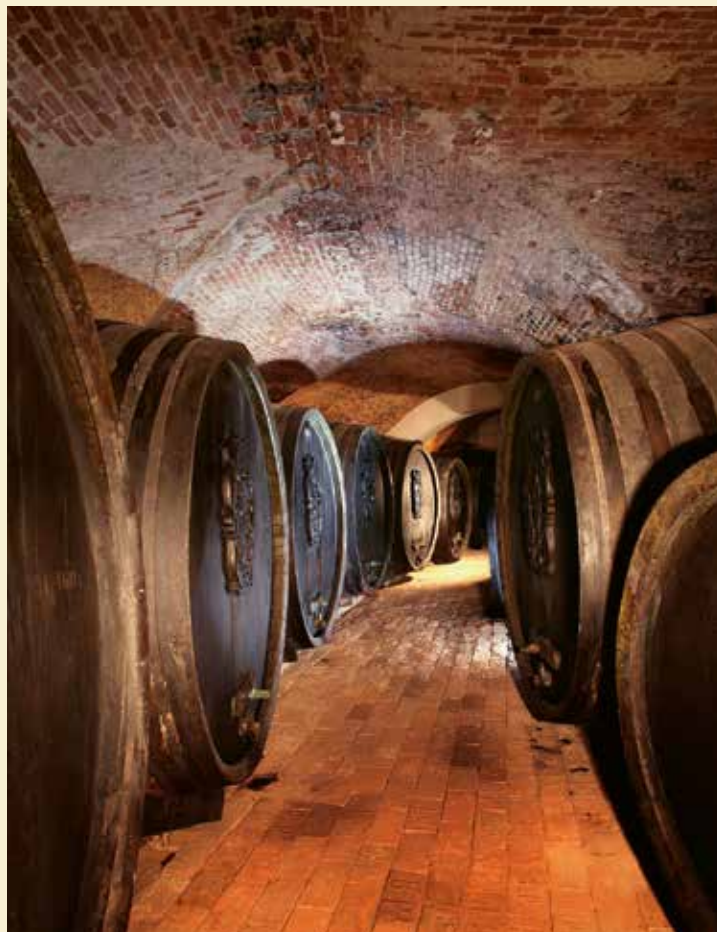
Ďalší charakteristický fenomén, ktorý sa významne viaže k Bratislave, je pestovanie hrozna a výroba vína. Traduje sa, že obe sú také staré ako sama Bratislava. Rímsky historik Cassius Dio uvádza, že Kelti v Panónii pestovali vinič hroznorodý. Archeologické nálezy nasvedčujú tomu, že vinohradníctvo a pitie vína sa v Podunajskej nížine rozšírilo s rímskou kultúrou v dobe od 1. do 4. stor. n. l. Potvrdzujú to správy rímskeho historika Eutropia, podľa ktorého cisár Marcus Au-

relius počas svojej krátkej vlády nariadil, aby sa v Galii a Panónii za pomoci tam rozmiestnených légii zakladali vinice, pravdepodobne na zásobovanie rímskych vojsk na hornom Dunaji. Z 5. storočia je jestvovanie viníc dokázané v životopise sv. Severína, ktorý ako apoštol Norica hlásal kresťanskú vieru „v kraji viníc“. O pestovaní viniča a príprave vína svedčia aj tri staroslovienske modlitby z veľkomoravskej doby – modlitba pri vysádzaní vinohradu, modlitba pri oberaní hrozna

a modlitba nad vínom. Ako uvádza český kronikár Václav Hájek z Libočan, sv. Ludmila požiadala kráľa Svätopluka o viničové sadenice, ktoré dala vysadiť okolo svojho hradu Pšov/Mělník, čo sa považuje za začiatok vinohradníctva v Čechách a kde sa, mimochodom, vinič pestuje aj dnes.

Privilégium kráľa Ondreja III. z roku 1291 pre mesto Bratislavu uvádza vinice – a to „staré, obnovované a nové, ktoré sa majú založiť“, pričom obyvatelia boli od platenia daní za vinice oslobodení. V neposlednom rade aj preto, že vinice dávali až 15-násobný úžitok oproti výnosu z orných polí, a to aj v prípade horšej pôdy. Vinohradníctvom sa zaoberalo nielen hradné panstvo, kláštory, kapitula, ale aj členovia mestskej rady, remeselníci, kupci a bežní obyvatelia bez ohľadu na svoje povolanie. Dobové rytiny aj pozemkové knihy dokazujú, že vinice obklopovali celé mesto, tiahli sa po karpatských svahoch na severovýchod i severozápad od Bratislavy.

Od 16. storočia je doložená existencia stavovskej organizácie bratislavských vinohradníkov, ktorá pretrvala až do polovice 20. storočia. Vykonalala veľa dobrej odbornej práce pre údržbu a obnovu vinohradníctva. Napr. od roku 1882, od prvého výskytu fyloxéry, dokázala zabrániť väčším škodám na vinohradoch, takže zatiaľ čo fyloxéra vo Francúzsku a Nemecku zničila 80 – 100 % plochy všetkých viníc, v okolí Bratislavy neporovnateľne menej, len asi 20 % vinohradov.

Územie nad dnešnou Hlbokou cestou smerom na Lamač a Stupavu bolo v minulosti typickou vinohradníckou oblasťou. V tejto oblasti (dnešná Pražská ulica) sa v 19. storočí nachádzalo viacero vynikajúcich pivníc, kde dozrievalo víno výbornej kvality. V bývalých esterházyovských pivniciach tu sídlila od roku 1835 firma Paul Schmidt a Eisvogel (dnešná Pražská ulica 5 – 7) a v susedstve aj najväčšia z nich – firma J. Palugyay a synovia (dnešná Pražská ulica 1).

Od hoteliera k veľkoobchodníkovi s vínom – firma Jakob von Palugyay a synovia

Jakob Palugyay, potomok starej zemianskej rodiny z Palúdzky a Bodíc pri Liptovskom Mikuláši, sa narodil 8. 8. 1819 v Prešporku/Bratislave v Grassalkovichovom paláci (dnes sídlo prezidenta SR), kde boli jeho rodičia v službách kniežata Antona Grassalkovicha.

Svoju mimoriadne úspešnú podnikateľskú kariéru začal už ako 25-ročný v roku 1844, keď svoj dedičský podiel investoval do kúpy a prestavby klasicistickej budovy bývalých kúpeľov so železitou vodou za mestom na Železnej studničke na vyhladávanú reštauráciu. Podnikateľský zámer bol úspešný, keďže bol veľmi správne stanovený, korešpondoval totiž s dobovou, romantizmom prebudenu módou návratu k voľnej prírode. Navyše, podľa dobovej tlače, v revolučnom roku 1848, keď naposledy niekoľko mesiacov zasadal uhorský snem v Bratislave, stala sa jeho reštaurácia obľúbeným miestom aj stretávania poslancov.

Reštaurácia na Železnej studničke prosperovala tak dobre, že už o štyri roky neskôr, teda v roku 1848, zisk z nej umožnil Jakobovi Palugyayovi prenajať si v hoteli Zum grünen Baum/U zeleného stromu v centre mesta na Promenáde, dnešnom Hviezdoslavovom námestí, kaviareň. A v roku 1857 kúpiť od jej pôvodného majiteľa – riaditeľa prvej uhorskej konskej železnice Johanna Löwyho – aj samotný hotel, len nedávno v roku 1846 prestavaný

*Palác kniežata Antona Grassalkovicha, dnes sídlo
prezidenta Slovenskej republiky*

všimli aj Neue Frankfurter Zeitung z 18. októbra 1863: „... jeho excelentná kuchyňa uspokojí aj najnáročnejšieho gurmána a ponúka sezónu zodpovedajúci výber jedál.“

Hotel Zum grünen Baum

I. Feiglerom ml. Palugyay sa stal najväčším hotelierom v meste a hotel U zeleného stromu s reštauráciou garanciou kvality a vysokej kulinárskej úrovne. V roku 1851 bol J. Palugyay prijatý za mešťana mesta Prešporoka. Peštianske noviny z 23. augusta 1857 pod titulkom Správa z Prešporoka informovali: „... korunou Prešporoka je hotel U zeleného stromu. Každému, kto sa chce dobre najesť, radím ísť do Prešporoka k pánu Palugyayovi.“ Palugyayov hotel si

Meno Palugyay bolo pojmom nielen vo vtedajšom Prešporku/Bratislave, ale aj v kruhoch vtedajšej spoločenskej a vládnej elity, lebo jeho hotel U zeleného stromu bol jednoducho jedným z najlepších v monarchii. Odohrávali sa tu najvýznamnejšie spoločenské udalosti vrátane návštev arcivojvodov Johanna a Wilhelma, reštaurácia zabezpečovala pohostenie počas vysvätenia ostrihomskej katedrály v roku 1856, pri príležitosti 1. kongresu uhorských lekárov a prírodovedcov v roku 1865, mestských slávností a plesov, a návštevou ju poctil aj cisár František Jozef 30. 8. 1872. Hotel U zeleného stromu sa dokonca stal v 70. rokoch tiež kulisou viacerých dobových románov, objevil

sa napr. aj v básňach rakúskeho autora Antona von Klesheima, ktorého divadelné hry sa v Bratislave hrávali.

Palugyayovi sa v roku 1859 dostalo ocenenia od k. u k. Ministerstva kultúry a školstva za podporu chudobných študentov a odkázaných. Priamo v exkluzívnej jedálni hotela totiž bývalo celé roky prestreté aj pre 12, neskôr až pre 40 – 50 chudobných študentov, ale i ďalší chudobní denne dostávali jedlo.

V priestoroch hotela

U zeleného stromu sa stretávali aj členovia Prešporského šermiarskeho spolku, kolkárskeho spolku Conus i spolku priateľov umenia, dobrej nálady a humoru Schlaraffia. Konalo sa tu tiež jedno z dvoch prvých filmových predstavení v meste 25. 12. 1896 a od 16. 9. 1905 bolo práve v šermiarskej sále hotela otvorené prvé stále kino Elektrobioscop.

Svoj priestor mali v hoteli aj členovia jednej z najstarších slobodomurárskych lóží v meste – nemeckej lóže Zur Verschwiegenheit (pôvodný latinský názov Ad Taciturnitatem), ktorá bola obnovená po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1872. Členovia lóže podporovali umenie, napríklad bratislavského sochára žijúceho vo Viedni Viktora Tilgnera, fotografa Eduarda Kozicsa, podporili tiež postavenie pomníka skladateľa J. N. Hummela. K členom lóže patrili aj maliari Eduard Majsch, ktorého s rodinou J. Palugyaya spájalo priateľstvo. Neskôr sa mal stať rodinným umelcom Palugyayovcov. Neskorší, mondénnejší názov Carlton získal hotel až po prestavbe v rokoch 1912 – 13. Bol zvolený preto, lebo korešpondoval so začiatočnými slabikami krstných mien predchádzajúcich majiteľov Carla a Antónie/Toni Palugyayovcov.

Ale vrchol kariéry Jakoba Palugyaya mal ešte len prísť. Stal sa ním veľkoobchod s vínom. Palugyay sa mu začal venovať už v 50. rokoch. Spočiatku dodával víno len šľachte a obchodoval v blízkom okolí. Úspech prišiel vďaka štátnym objednávkam. Palugyayovo víno vzbudilo záujem cisárovho brata arcivojvodu Maximiliána, ktorý bol v rokoch 1857 – 1859 generálnym guvernérom Lombardska a Benátska, a ten ho odporučil svojmu svokrovi

Leopoldovi I. v Bruseli, takže Jakob Palugyay od roku 1857 ďalších 15 rokov zásoboval aj belgický kráľovský dvor. Okrem toho firma Palugyay sa postupne stala dvorným dodávateľom vína pre cisársky dvor vo Viedni, pre kráľovské dvory v Španielsku, Rumunsku a Srbsku, dodávala víno aj na stoly rakúskych arcivojvodov, sasko-weimarského veľkovojuvodu, vojvodu nassauského či flanderského grófa.

Medzitým Jakob Palugyay pripravoval svojich dvoch synov Franza (*1845) a Josefa (*1846) na dráhu svojich pokračovateľov. Franz absolvoval obchodnú akadémiu vo Viedni, spoznal vinárske oblasti Francúzska i Nemecka, navštívil Anglicko i Orient, kde nadväzoval predovšetkým obchodné kontakty pre svoje neskoršie obchodné pôsobenie vo firme. Josef zasa praktikoval v parížskom hoteli Mirabeau, zbieral praktické skúsenosti z výroby a kultivácie vína, ktoré v Bratislave využil ako zodpovedný za vínne pivnice. Precestovali veľkú časť sveta – navštívili Mexiko, Ameriku, Indiu, Čínu, Japonsko, a aj vďaka tomu sa firma Palugyay stala priekopníkom uhorskej vínnej kultúry a exportu vín.

Koncom 60. rokov firma postupne prešla do ich rúk, takže Prvú cenu na výstave v Terste preberali už ako spoločníci firmy. Vtedy už firma patrila k najväčším platiteľom daní, čo bolo aj jedným z kritérií na zvolenie za člena mestského zastupiteľstva, ktorým sa aj Jakob a jeho syn Josef stali.

Potom, ako sa Maximilián v roku 1864 stal mexickým cisárom, sa Palugyayovi otvorila cesta aj na americký kontinent. Ako informovali viedenské noviny 20. júna 1865: „Mexickému cisárskemu dvoru bolo za uplynulých 14 dní z Prešporka dodaných 25 000 fliaš a 700 vedier uhorských vín najušľachtilejších odrôd.“ Keďže Palugyayove vína si zachovali svoju kvalitu i napriek dlhej a náročnej plavbe fregaty Novara, práve pri inštalácii arcivojvodu Maximiliána za mexického cisára, viceadmirál a hlavný veliteľ rakúsko-uhorského bojového loďstva Wilhelm von Tegetthoff odporučil zaradiť Palugyayove vína do zásobenia lodí k. u. k. loďstva vrátane ich zámorských plavieb.

Vína firmy Palugyay nestratili trh v Mexiku ani po zlyhaní anglicko-španielsko-francúzskej intervencie v Mexiku a po poprave Maximiliána I. v roku 1867, ako dokladajú neskoršie tlačové správy. Ako uviedli rakúske noviny 2. mája 1869 pod titulkom: Správa z Terstu. Oblúbenosť Palugyayovho vína v Mexiku. Nová zásielka: „Vína pána Palugyaya z Prešporka získavajú v Mexiku stále väčšiu obľubu a podľa úradných správ tam smeruje ďalších 28 000 fliaš.“ „Pán Palugyay má nespornú zásluhu na tom, že v Mexiku otvoril nové lukratívne trhy pre rakúske a uhorské najkvalitnejšie vína, čo sa v takomto rozsahu nepodarilo

ešte žiadnemu nášmu obchodníkovi s vínom, čo má z hľadiska štátnych obchodných a hospodárskych záujmov veľký význam. Vína pána Palugyaya sú v Mexiku také obľúbené, že nemajú prakticky konkurenciu a ponúkajú sľubnú perspektívu ďalšej obchodnej expanzie,“ napísal Dr. Rittersberg, referent rakúskej námornej plavby v Terste, vo svojej správe na jar 1869. A ministerstvu zasa napísal: „Pán Palugyay sa nesporne zaslúžil o náležité uplatnenie najušľachtilejšej plodiny Rakúsko-Uhorska v zámorskej ríši, na čo sa doteraz žiadny producent vína v Rakúsku neodvážil. Sprístupnil pre vína nové vysoko lukratívne odbyťiská a dal týmto výrobkom obchodne hospodársku dôležitosť pre štát.“

VÍNO NA PALUBE KORVETY OKOLO SVETA

Na dodávky do Mexika nadväzovalo zásobenie rakúskych zámorských expedícií vínami. O týchto dodávkach referovala v 60. rokoch pravidelne dobová tlač i priamo posádky lodí. V liste odoslanom napr. zo Singapuru 16. apríla 1869 štáb fregaty Donau informuje: „Všetky druhy vína sme odskúšali vo viacerých zemepisných šírkach, čo nám potom, čo sme dvakrát prekročili rovník a víno bolo vystavené vysokým aj nízkym teplotám, ako aj častým búrlivým lodným pohybom, dovoľuje oznámiť, že nestratilo nič zo svojej kvality. Dokonca aj ľahké sudové víno, ktorého máme ešte malú zásobu, sa uchovalo veľmi dobre. Tieto vína znamenajú pre nás jediný zdroj povzbudenie a osvieženia v tejto tak horúcej klíme.“

Nasledovalo zásobenie vínom korvety Ar-civojvoda Friedrich, ktorá v rokoch 1874, 1875 a 1876 oboplávala Zem. Táto námorná výprava vyplávala z hlavného rakúsko-uhorského vojenského prístavu v Pule, zastavila sa v Káhire, preplávala Suezský prielav, cez Červené more sa dostala do Pacifiku, navštívila Srí Lanku. Jej ďalším cieľom bol Singapur a viaceré miesta v Číne. Zastavila sa v Hongkongu, Šanghaji, Kantone a Macau. Ďalej pokračovala do Japonska do Nagasaki, Simonoseki, Kobe, Jokohamy, na Filipíny do Manily, ďalej do Bangkoku, Malajzie a Indonézie, oboplávala Borneo a Sulawesi pozdĺž Makassaru. Plavba pokračovala cez Tichý oceán na západné pobrežie USA a potom pozdĺž amerického kontinentu do Čile a Argentíny. Na spiatocnej ceste cez Atlantik sa zastavila na Azorských ostrovoch. Do Stredomoria sa vrátila cez Gibraltár a pred návratom do Puly sa fregata ešte zastavila v Alžíri a Palerme. Celkove výprava prekonal 49 500 morských míľ, dva zničujúce tajfúny v Čínskom mori 1874 i prepad pirátmi v Siboku Bay na severovýchode Bornea.

Kvalita Palugyayových vín aj na tejto ceste okolo sveta presvedčila. Ako píše kapitán korvety Josef Lehnert vo svojej knihe Um die Erde: „Firma Palugyay a synovia, Prešporok a Szarvasi a comp., Pešť, nám dodali výborné fľašové vína, ktoré sa napriek klimatickým vplyvom takmer bez výnimky dobre osvedčili všade vo svete. Kdekoľvek sme ich ponúkali našim hosťom,

mali dobrý ohlas. S uspokojením konštatujeme, že naše domáce, hlavne uhorské vína sú vhodné na export, avšak zdá sa nám, že cena je trochu vysoká na to, aby mohli konkurovať francúzskym vínam... V prípade Východnej Ázie treba prekonávať aj konkurenciu austrálskych vín, ktoré sa najnovšie veľmi predávajú, ako napokon všetky produkty rozkvitajúceho austrálskeho hospodárstva...“ Ako vidno, Palugyayove vína sa presadzovali vo svete v silnej medzinárodnej konkurencii, ktorá podľa dobového svedectva nebola menej ostrá ako dnes.

„... VÍNA SÚ AKO DETI. MUSIA SA VYCHOVÁVAŤ.“

Vysokú úroveň vinárskej kultúry osobitne vo vínnych pivniciach firmy vyzdvihovala aj dobová tlač: „Ako Palugyay hovorieval, vína sú ako deti. Musia sa vychovávať. Palugyay je majstrovský vychovávateľ. Dbá o to, aby sa mohla vyvinúť osobitosť každého vína. Niektoré potrebujú pre svoj rozvoj veľký priestor, druhé treba držať nakrátko, jedny sú dlhoveké, iné majú len krátky život.“

Dobová tlač – z Viedne, Mníchova, Budapešti či Frankfurtu – zhodne vyzdvihuje Palugyayove vína ako najlepšie z celého Uhorska, poukazuje na prínos, ktorý ich rastúci export na všetky kontinenty znamená pre hospodárstvo a meno Uhorska.

Pohľad do kancelárií firmy v Château Palugyay

Spisovateľ Mór Jókai v časopise Vadász és verse-nylap 21. apríla 1875 vyzdvihuje osobitne červené vína Château Palugyay a Villányi, ktoré cestovateľovi spríjemnia pobyt nielen v Uhorsku, ale aj vo Varšave, v Petrohrade, Berlíne, Londýne či v New Yorku alebo v Buenos Aires, a aj na druhej polovici zemegule, hoci v Kalkate.

Časopis London Medical Record uverejnil vo svojom vydaní z 15. decembra 1880 nasledovné hodnotenie: Páni Kinen & Fabre z Regent Street, ktorí sú zástupcami/distribútormi vlastníkov firmy J. Palugyay & Sons, známych pestovateľov a veľkoobchodníkov s vínom z Prešporka v Uhorsku, importujú uhorské víno skutočne veľmi vysokej kvality. Mnohé uhorské vína dovážané do tejto krajiny (pozn: do Británie) mávali určité nedostatky či už kvôli svojej drsnosti alebo vyplývajúce z nedokonalého spracovania. Po pravde treba povedať, že práve pokiaľ ide o dokonalé spracovanie, len uhorské vína najvyššej kvality dokážu konkurovať francúzskym.

Toto víno však naopak je mimoriadne jemné, čisté a správne spracované a pre znalca má kvality zrovnateľné s burgundským tej najvyššej triedy, s ktorým si ho nedávno pomýlil aj skúsený francúzsky pestovateľ, ktorému sme ho ponúkli. Château Palugyay je víno zriedkavej kvality a určite si získa trvalé miesto medzi najobľúbenejšími vínami všetkých znalcov. Lekári často hľadajú skutočne čisté, prirodzené a nevyumelkované víno – niečo, o čom sa síce veľa hovorí, ale ťažko to nájsť – a my sme presvedčení, že Château Palugyay si toto hodnotenie zaslúži, lebo má všetky kvality, ktoré sme uviedli.“

V období, keď už firmu viedli Jakobovi synovia, hodnotí priekopnícke zásluhy firmy časopis Magyarországi híradó (4. máj 1905) takto: „Josefovi pripisujú zásluhy na vynájdení spôsobu zámorského transportu vína. Tiež na viedenskej svetovej výstave prerazil perfektným adjustovaním vína, tvarom fliaš, grafikou nálepiek, zátkami – bol v tom priekopník, ktorého potom nasledovali aj ostatní.“ „Vývoz firmy Palugyay do Nového sveta je vyšší ako export do Európy, jej víno servírujú v jedálnom vozni expresu do Londýna, Palugyay je na nápojovom lístku najelegantnejších reštaurácií v Budapešti, vo Viedni či v Paríži. Palugyay bol prvý, kto vyvážal víno do zámoria vo fľašiach.“ Palugyayove vína boli postupne podávané aj na obchodných, vojnových lodiach, na zaoceánskych parníkoch vrátane Titanicu.

Do sortimentu vín, s ktorými firma obchodovala, patrili všetky významné vinárske druhy a odrody vtedajšieho Uhorska, ale aj vína dovezené, francúzske šampanské, nemecké a iné. Popredné miesto medzi domácimi vínami mal Prešporský rizling a Račianske červené, a tiež veľký výber tokajských vín – napr. v roku 1877 sa v pivniciach nachádzala zásoba 50 tisíc fliaš tokajského, značkové Château Palugyay biele a Château Palugyay červené. Nasledovali vína z najznámejších vinohradníckych regiónov, označené podľa týchto regiónov pôvodu ako Neszmély, Somló, Visonta, Villány, Szekszárd a iné.

DVORNÝ DODÁVATEĽ CISÁRA FRANTIŠKA JOZEFA A ARMÁDY

Cisársko-kráľovským dvorným dodávateľom sa stal Jakob Palugyay v roku 1871. Tento titul sa udeľoval len podnikateľom, ktorí dosahovali vo svojom odbore špičkovú kvalitu. Titul bol najvyššou značkou kvality v štáte. Pre jeho získanie musel mať podnik dlhoročné obchodné vzťahy k cisársko-kráľovskému dvoru. Udeľoval ho priamo cisár na návrh dvorského úradu. Toto privilegium mohla dostať iba fyzická osoba, nebolo dedičné a bolo odvolateľné. V tom období bolo podľa odhadu v celom Rakúsko-Uhorsku dovedna 2 500 držiteľov titulu dvorného dodávateľa.

Palugyay okrem zásobovania dvora zabezpečoval veľké dodávky vína pre potreby rakúskej, ale aj ruskej, nemeckej a rumunskej armády. Dobová tlač zaregistrovala veľa týchto prípadov, a zrejme išlo o mimoriadne veľké objednávky.

Z toho možno odvodiť ďalšiu charakteristiku jeho obchodného úspechu, ktorá spočívala v kombinácii viacerých segmentov trhu: odbytu špičkových produktov pre klientelu z elitných spoločenských vrstiev a hromadných produktov pre menej solventných konzumentov. Rozsah Palugyayovho exportu vína v každom prípade predstavoval významnú položku v uhorskom zahraničnom obchode, a primerane tomu bola firma aj uznávaná.

J. PALUGYAY & SÖHNE Pressburg (Ungarn) Etablissement für ungarische Naturweine und Ausbrüche.

J. PALUGYAY & SÖHNE
 PRESSBURG (UNGARN)
 KÄISERLICHE KÖNIGLICHE OESTERREICH-UNGARISCHE HOF-WEINHANDLUNG
 HAUPTNIEDERLAG FÜR UNKANNEN, BEI MAJERSTADT DER KÖNIGLICHEN BEZIRKSREGIERUNG
 DR. KAROL RENEIT KESZEGHÁZS JUSZTIZIÁRSZÉK KÖRÉB KÖRÖS KÖRÖS KÖRÖS KÖRÖS
 K. K. ADLIGER CARL SPINERER UNGARISCHER WEIN-UND SPIRITUS-EXPORT-UND-IMPORT-GESELLSCHAFT

Chateau Palugyay
Hier im Haupt-Etablissement.

Rein-Kapelle.
Frischer Weinberg.
Sergatzer Keller.
Kirchner Keller.
Flaschen-Keller.
Prax-Keller.
Körner-Keller.

Coopelle.
Tillinger Weinberge und Keller.
Yornelger Keller und Weinberge.
Klein-Keller.
Flower-Beilage.
Apfel-Keller.
Spezial-Keller für Tokay-Burgunder-Wein.

Anting.
Personale, Flaschen- und Lichter-Keller.

Anting.
Hotel Palugyay-Verpackungs-Keller, Borsch-Keller No. 15 (Festungsgasse).
Borsch-Keller No. 12 (Festungsgasse).
Borsch-Keller No. 2 (Donstadt).

1890.

Plagát prezentujúci firmu firmu J. Palugyaya a synovia, 1890

ŽIVOTOPISNÉ MÍLNIKY JAKOBA VON PALUGYAYA

- 1819 8. 8. narodenie v paláci kniežata A. Grassalkovicha
- 1844 prevzatie reštaurácie na Železnej studničke pri Prešporku
- 1848 prevzatie mestskej strelnice a reštaurácie v hoteli U zeleného stromu
- 1850 začiatok obchodovania s vínom
- 1851 získanie statusu bratislavského mešťana
- 1857 prevzatie hotela U zeleného stromu
- 1857 prvé dodávky vína na dvor arcivojvodu Maximiliána a na dvor jeho svokra, belgického kráľa Leopolda I.
- 1859 cesta syna Josefa do Paríža k Chevetovi do hotela Mirabeau. Spiatočná cesta cez Belgicko a audiencia u kráľa Leopolda I.
- 1864 prvé dodávky vína do Mexika na dvor cisára Maximiliána
- 1865 cisár František Jozef I. udeľuje titul mexického a nassauského dvorného dodávateľa
- 1866 Zlatý kríž za zásluhy s korunou
- 1868 udelenie titulu dvorného dodávateľa arcivojvodu Jozefa
- 1869 z rozhodnutia štábu lodí Jeho Veličenstva fregata Dunaj a korveta Friedrich uznanie za dodávku vín, ktoré dvakrát prekročili rovník. Syn Carl cestuje do Číny. Pribratie synov Franza a Josefa za oficiálnych spoločníkov firmy, syn Carl spravuje hotel
- 1871 vymenovanie za cisársko-kráľovského dvorného dodávateľa
- 1872 výstavba pivnice, prevádzkovej budovy a rodinného sídla Château Palugyay za mýtnou čiarou Nr. 74 Vor der Märzenlinie (pôvodne Blumenauer Strasse, dnes Pražská ul.), 1873 odovzdaný do užívania; obnovenie šľachtického titulu (Adelsattestbrief), potvrdené kráľom
- 1873 udelenie Rytierskeho kríža Rádu Františka Jozefa.
- 1874 menovanie za dvorného dodávateľa rumunského kráľa Carola I.
- 1875 voľba do mestského zastupiteľstva Prešporka
- 1876 menovanie za dvorného dodávateľa srbského kniežata Milana Obrenoviča
- 1878 veľké dodávky vína ruskej armáde do Bukurešti
- 1880 udelenie titulu dvorného dodávateľa španielskeho dvora
- 1882 výstavba domu na Hlavnom námestí, dnes Zelená č. 1
- 1884 jubileum 40. výročia začiatku podnikateľskej činnosti
- 1886 smrť, pochovaný v Bratislave na Ondrejskom cintoríne v rodinnej hrobke, ktorá bola v 80. rokoch 20. storočia zničená

OCENENIA VÍN FIRMY PALUGYAY A SYNOVIA

Okrem manažérskych zručností bola firma úspešná práve vďaka vysokej kvalite ponúkaných vín. Od 60. rokov 19. storočia predstavoval Jakob Palugyay svoju produkciu na početných priemyselných a poľnohospodárskych výstavách a súťažiach a zbieral najvyššie ocenenia.

- 1864 čestná cena na výstave v Mödlingu, Dolné Rakúsko
- 1865 čestný diplom 1. triedy na priemyselnej výstave v Bratislave za Riesling ročník
- 1858 vyznamenanie za tokajské vína
- 1866 Zlatá medaila štátnej ceny za tieto vína aj na poľnohospodárskej výstave vo Viedni
- 1871 prvá cena na Krajinskej výstave v Terste
- 1873 medaila za zásluhy na Svetovej výstave vo Viedni.
- 1878 zlatá medaila na Svetovej výstave v Paríži, najvyššie ocenenie udelené vínu
- 1879 cena na výstave v Sydney a čestné diplomy za všetky vína
- 1880 veľká zlatá medaila na medzinárodnej výstave v Bruseli a diplom za „najjemnejšie tokajské víno“
- 1880 diplom na Svetovej výstave v Melbourne
- 1881 veľká zlatá medaila na výstave vo Frankfurte nad Mohanom
- 1900 Grand Prix na svetovej výstave v Paríži

TITULY A VYZNAMENANIA JAKOBA VON PALUGYAYA

- 1865 cisár František Jozef udeľuje titul dvorného dodávateľa vína pre cisársky mexický a vojvodský nassauský dvor
- 1871 pri príležitosti krajinskej výstavy v Terste cisár udeľuje titul Rakúsky cisársky a Uhorský kráľovský dvorný dodávateľ
- 1873 Medaila za zásluhy o export uhorských vín
- 1873 Rytiersky kríž Rádu Františka Jozefa za zásluhy o obchod a priemysel Uhorska (nemecky: Kaiserlich-Österreichischer Franz-Joseph-Orden)
- 1877 Zlatý kríž za zásluhy s korunou/Goldenes Kreuz mit Krone. Aj synovia Josef a Franz boli rytiermi Rádu Františka Jozefa

Zrekonštruované pôvodné priestory sídla firmy, adaptované pre potreby MZVaEZ SR

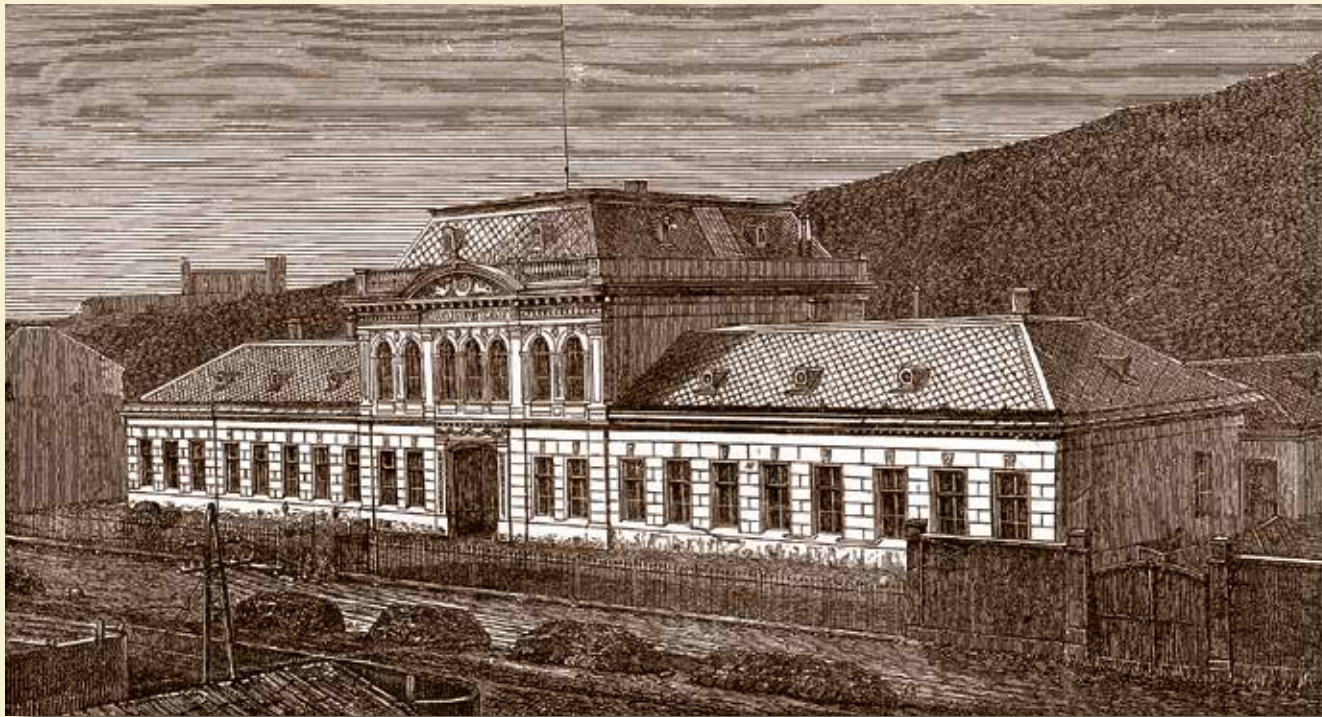
Château Palugyay – architektúra „paláca vín“

Povzbudený úspechmi svojho hoteliárskeho i veľkoobchodného podnikania s vínom dal Jakob von Palugyay postaviť sídlo svojej firmy, ktoré spájalo obytnú i prevádzkovú funkciu – Château Palugyay.

Miesto bolo zvolené veľmi starostlivo, využívalo všetky strategické výhody polohy. Nachádzalo sa v prostredí jestvujúcich vinohradov a pivníc pod Kalváriou, bezprostredne pred colnou čiarou mesta (dobová adresa vor der Märzenlinie č. 74/pred Marcovou mýtnou líniou). Schválením regulácie Marcovej mýtnej línie bola Palugyayova výroba vín a destilátov oslobodená od miestnych daní a poplatkov. Bolo to tiež v blízkosti železničnej stanice, ktorú postavil bratislav-

ský mestský architekt a súčasne aj najvýznamnejší architekt a staviteľ Bratislavy Ignatz Feigler ml., čo umožnilo nakladať víno do vagónov bez toho, aby bolo potrebné prekročiť colnú hranicu mesta. Nakladanie sa neskôr zdokonalilo vďaka preprave vína podzemným potrubím z priestraných pivníc pod palácom priamo k stanici, ktoré bolo funkčné údajne ešte po 2. svetovej vojne.

Do užívania bol palác s rozľahlými pivnicami slávnostne odovzdaný v roku 1873. Autorom projektu Palugyayovho paláca v duchu dobovej historizujúcej tendencie v neorenesančnom štýle bol znova Ignatz Feigler ml. V nasledujúcich rokoch výzdobu paláca doplnili plastiky.

Château Palugyay pred dokončením 1872 – 1873

Osudy Palugyayovcov a Feiglerovcov sa vďaka podnikateľským záujmom stretli viac ráz. Obaja totiž predstavovali – aj keď v rozdielnych oblastiach – podobný typ podnikateľa. Obaja mali veľkorysé zámery, správny odhad toho, čo si doba vyžaduje, a v neposlednom rade komplexný prístup. Tieto postupy zaručili obom úspech v podnikaní.

Firma J. Palugyay sa vinárstvu venovala počnúc pestovaním hrozna, cez jeho spracovanie, uskladňovanie, fľaškovanie, dopravu až po distribúciu a export.

Najväčšou devízou Feiglerovcov bola zasa komplexnosť ponúkaných stavebných služieb – od projektu až po realizáciu stavby. Takto získali ako architekti i stavitelia, ktorí navyše mali aj vlastné stavebné podniky či kamenárske dielne, rad prestížnych objednávok v Bratislave. Vďaka nim sa stal neskôr I. Feigler ml. (1820 – 1894) úspešným staviteľom/realizátorom rovnako úspešných zámerov/projektov J. Palugyaya a jeho synov.

Palác v sebe harmonicky spája funkciu príjemného i reprezentačného rodinného sídla so sídlom firmy a s roz-

Pohľad na vstup do pôvodne obytnej časti Château

siahlymi výrobnými a skladovacími priestormi. Nesie znaky feiglerovského rukopisu, akými boli vyváženosť a prísna symetria, výrazné lineárne rímsoy.

I. Feigler ml. dosiahol bezkolíznu prevádzku na prvý pohľad nesúrodých funkcií, zohľadňujúc aj moderné technologické požiadavky veľkokapacitnej manufaktúry na výrobu vinárskych produktov, pričom zachoval vysoký štandard architektonickej koncepcie a umelecko-remeselného detailu.

Z architektonického hľadiska ide o neorenesančnú štvorkrídlovú stavbu s nádvorím na pozemku mierne sa zvažujúcim do ulice, na ktorú smeruje priečelie paláca vo výške dvoch nadzemných podlaží. Súčasne je to najhonosnejšia časť paláca, s bohatou štukovou ornamentikou na fasáde, reprezentačným vchodom, plastikami na atike, dvoma vázami na nárožiacich a s manzardovou strechou. V tejto východnej časti boli umiestnené elegantne zariadené kancelárie majiteľa a pracovníkov firmy, administratívno-reprezentačné priestory, ako dokumentujú dobové fotografie či zachovaný návrh interiéru od E. Majscha, ale tiež apartmány synov Franza a Josefa.

Pohodlie rodiny Jakoba Palugyaya a oddych s priateľmi malo zabezpečovať západné krídlo. Táto časť paláca, odvrátená od rušnej ulice, bola pôvodne určitým druhom francúzskeho vidieckeho domu s jedným nadzemným podlažím a obytnou strešnou terasou. Jeho vnuk Anton zvýšil v rokoch 1914 – 1918 obytnú časť o jedno podlažie. Nad portálom schodiska do obytného traktu sa nachádza erb rodiny Palugyay (ide o erb Jakoba Palugyaya alebo jeho syna Josefa). Pod erbovým štítom je umiestnená tzv. nápisová páska so stočenými koncami, ktorá nesie meno Palugyay. Osvedčenie, resp. potvrdenie o svojom prastarom šľachticom pôvode dostal Jakob von Palugyay z Liptovskej stolice v roku 1872, používal šľachtický prídomek (von), ale v dobovej tlači sa bežne uvádza jeho meno aj bez neho. Na priečelí vstupu do obytnej časti z terasy je v kruhovom medailóne hlava leva, často využívaný symbol odvahy a sily.

Nepravidelný tvar nádvoria a veľkorysý priestorový riešenie budov a pivníc umožnil umiestniť aj niekoľko bytov

a veľkú jedáleň pre zamestnancov, ale aj rozdeliť špecializované prípravné činnosti na samostatné prevádzky. V južnom trakte sa nachádzala umyváreň fliaš, čistiareň sudov, stolárska dielňa na výrobu obalov a expedícia. Vlastná výroba vinárskych produktov prebiehala v oddelených častiach pivnice. Návštevníka vítal impozantný pohľad na dlhé rady sudov naukladaných nad sebou, v priestoroch medzi najväčšími sudmi sa nachádzali zasa menšie, všetky s ozdobnými dnami a značkou firmy. Na nádvorie sa dalo vstúpiť cez dva reprezentačné vchody z východného a západného krídla a dva hospodárske vchody zo severnej a južnej strany. Severné krídlo bolo v rokoch 1914 – 1918 nahradené novostavbou výrobnéj haly.

V prvých desaťročiach 20. storočia sa objekt s pokračujúcou urbanizáciou mesta dostal z okraja v pôvodnej vinohradníckej oblasti do vnútornej mestskej zóny a v súčasnosti tvorí súčasť centra mesta, dominuje frekventovanej križovatke severnej a východnej dopravnej tepny.

Bacchus

Hébé

Chloris

Satyr

Príroda, víno, radosť a zábava

Takpovediac dvorným umelcom Palugyayovcov sa stal ich rodinný priateľ, bratislavský rodák Eduard Majsch (1841 – 1904). Po štúdiu vo Viedni a študijných cestách v Taliansku a vo Francúzsku pôsobil od roku 1880 v Bratislave, kde mal súkromnú maliarsku školu a ateliér. Štýl jeho diel, ovplyvnený renesančným a barokovým maliarstvom, neskôr secesiou, s témami rodu a vína určoval charakter interiéru paláca. Vytvoril napr. viaceré alegorické obrazy, ako sú olejomalby: Bohyňa vína z roku 1885 (v majetku GMB), Alegória k striebornej svadbe Josefa a Hermíny Palugyayovcov z roku 1898, Apoteóza vinára Josefa Palugyaya s umelcovým autoportrétom z roku 1903, namaľovaná k 40. výročiu prevzatia firmy.

Architektúru paláca doplnila po roku 1875 sochárska výzdoba. Výber sôch a zvolená ikonografia prezentujú svojho majiteľa spoločensky i z hľadiska profesionálneho zameralia. Ako materiál bola využitá terakota, ktorú neorenesančný sloh podobne ako renesancia hojne využíval. Z terakoty sú štyri plastiky – Dionýzos s malým Erosom, Hébé, Chloris a mladý satyr, umiestnené nad výraznou rímsou na priečelí paláca, ďalej dve plastiky Terpsichoré a Eutherpé pri vstupe do pôvodne obytnej časti a ďalších 7 dekoratívnych váz na jej vstupnom schodišti zo záhrady.

Štyri figurálne plastiky – Dionýzos, Hébé, Chloris a satyr – boli zrekonštruované a sú umiestnené v reprezentačných priestoroch paláca. Na fasáde ich nahradili kópie z materiálu podobného terakote. Plastiky boli vytvorené na dekoráciu paláca ako odliatky podľa antických vzorov vo viedenskej tehliarskej dielni Wiener Ziegel Fabrik v rokoch 1873 – 1879. Táto vychádzala zo vzorov talianskej renesancie, francúzskeho baroka a ďalších. Ani plastiky v Palugyayovom paláci nie sú výnimkou, napríklad plastiky Dionýza identifikovali odborníci ako kópiu talianskeho renesančného sochára Jacoba Sansovina z roku 1511, plastika Hébé je inšpirovaná zrejme jednou zo štyroch verzií talianskeho sochára Antonia Canovu.

Výber postáv ako tém plastik nebol náhodný. Vyjadroval jednak pretrvávajúce historizujúce tendencie v dobovej architektúre, ale najmä sa viazal k činnosti vinárskej firmy stavebníka, najväčšieho producenta a veľkoobchodníka s vínom v Uhorsku, a k celkovému étosu jeho životných postojov a podnikania. Sochy mali vyjadrovať preto ďalšie atribúty ako spätosť s prírodou, radosť a užívanie si života, mladosť a nádej či ochotu pomáhať, patriace k osobnostným a podnikateľským postojom majiteľa.

Preto je tu Dionýzos (lat. Bacchus), starogrécky boh vína, viniča, radosti i pomoci, plodnosti, zábavy a extázy. Každý rok sa na jeho počesť konali v Aténach neviazané slávnosti dionýzie/bakchanálie. Jeho atribútom je nádoba na víno, ovenčená viničom. Tu je zobrazený ako obvykle s brečtanovým vencom na hlave. K Dionýzovmu roztopašnému sprievodu parili satyrovia, pričom s vínom a jeho „užívaním“ býva spájaný satyr Askos. Ďalšia plastika preto znázorňuje satyra ako mladého muža s krátkymi kučeravými vlasmi, malými rožkami a zašpicatenými zvieracími ušami. Hébé zasa bola bohyňa večnej mladosti a čašníčka olympských bohov, ktorým podávala nektár a ambróziu, takže tí, čo ju pili, zostávali mladí a nesmrteľní. Aj tu je znázornená so svojím atribútom krčahom (zachoval sa len fragment) v jednej a pohárom v druhej ruke. Popri Hébé je zasa Chloris, bohyňa kvetov a kvitnúcej prírody, ktorá žila vo večnej jari, vlastne zosobnením nádeje. Jej atribútom sú kvety a v ruke drží zelený veniec.

Na terase pri vchode do obytnej časti sa v nikách nachádzajú plastiky dcér boha Dia – Terpsichoré, múzy tanca a chórového spevu s lýrou v rukách, nazývanej aj radostná či tancujúca, a Eutherpé, múzy lyriky a hry na flaute so svojím atribútom – dvojitou flautou, rovnako z Wiener Ziegel Fabrik. Výzdobu dopĺňa sedem váz na schodišti z terakoty, ktoré vznikli pravdepodobne v jednej z dcérskych spoločností významnej bratislavskej firmy architekta Victora Brausewetera v Kottlingbrunn-Wagram v Dolnom Rakúsku.

Wiener Salonblatt

Erstausgabe monatlich.

Abdruck des Textes ist gesetzlich.

Eigentümer und Herausgeber: R. Engel.

Redaction und Administration: N. Featerstraße Nr. 78.

Nr. 35.

31. August 1873.

IV. Jahrgang.

Inhalt: Ein Witz. Weltausstellung von London. Weber. (Fortsetzung und Schluß.) — Album der Veste. (Fortf. von Ida Christen.) — Die Generalführer der Gesellschaft. — J. v. Palugyay und Söhne, Weinroßküchler und Gasthofbesitzer in Preßburg. (Mit Bildern.) — Prager Kasperlein. — Die Ankunft Ihrer Majestät der Königin von Griechenland in Wien. — Aus Hohenheim. — Aus der Schatzkammer. — Schachzettel, Redigirt von Dr. G. Wolf.

zwischen den verschiedenen Truppenkörpern herzustellen, damit nicht allenfalls die „alte Garde“ das ganze Gefechtsfeld occupirt; er sorgte dafür, daß die Chasseurs und die leichte Cavallerie das Gefecht eröffnen und das schwere Geschütz erst dann eingreift, wenn die Schlacht schon beinahe gewonnen ist; er vertheilt es an allen Punkten, wo das Gefecht zu erlahmen droht, anregend einzutreten, und vertheilt es nicht, sich eventuell selbst an die Spitze einer Colonne zu stellen, um die ermüdeten Kämpfer zu neuen Aufregungen zu ermuntern.

Nach auf dem Gebiete der Liebe spielt der Generalführer eine große Rolle, obwohl er in Liebesangelegenheiten meistens nur unter der Maske des blinden Zufalls auftritt. Ein Zufall führt die Liebenden zusammen, ein Zufall bringt sie auch wieder auseinander. In beiden Fällen hat jedoch der Generalführer seine Hand oft genug im Spiele und selbst jene, welche es gründlich verschmähen, sich nach einem Blase zu verleben, fallen oft den gut durchdachten Plänen desselben zum Opfer.

Um schließlich wieder auf die Weltausstellung zurückzukommen, kann ich eine Bemerkung nicht unterdrücken, auf die ich schon schon früher, wenn auch nur flüchtig, hingewiesen habe: Die Wiener Weltausstellung hat in dem Freiherrn von Schwarz-Somborn allerdings ihren Widmard gefunden, aber sie entbehrt bis heute noch des Rolste, der dieselbe dem sicheren Siege entgegenführen könnte. Und ohne Rolste wäre Fürst Widmard auch heute noch — General-Director von Preußen.

Nim v. Doumercaud.

J. v. Palugyay und Söhne,

Weinroßküchler und Gasthofbesitzer in Preßburg.

Es gibt kein Naturproduct, welches einen größeren Einfluß auf Geist und Gemüth des Menschen zu nehmen im Stande wäre, als der Wein. Die Ursache dieser Erscheinung mag vielleicht darin liegen, daß der Wein nicht allein selbst sehr viel Geist beihält, sondern auch, was vielleicht weniger bekannt ist, viel Gemüth. Auf diese letztere Eigenschaft lassen so manche Erscheinungen im dem Leben der Weine schließen. Selbst jene Weinpsychologen, welche nicht so weit gehen wollen als wir, müssen mindestens gestehen, daß der Wein sehr wechselvollen

mit den erweiterten Kenntnissen über die Weincultur nicht gleichen Schritt. Während der europäische Weinbau in früheren Jahrhunderten bis an die Gasse der Ostsee sich erstreckte, findet er gegenwärtig in den Niederungen Deutschlands nur bis zum 51. n. Br., in Frankreich, Niederösterreich, Steiermark und Ungarn bis zum 49. n. Br., in Rußland gar nur bis zum 47. n. Br. seine östliche Verbreitung.

Unter den österreichisch-ungarischen Ländern haben nur Niederösterreich, Steiermark und Ungarn mit seinen Rebentälern eine namhafte Weincultur, obwohl der Weinbau auch in Böhmen, in Krain und in dem Küstenlande gebaut wird.

Wie namhaft Ungarn mit seinen Rebentälern an diesem landwirtschaftlichen Industriezweige sich betheiliget, beweist der Umstand genügend, daß Ungarn nicht weniger als fünfzig Quadratmeilen Weinland besitzt. Unter den ungarischen Weinen erzeuhen sich die Öllner, Erlauer, Rémelher, Szegharter, Villaner, Somsauer, Tokayer, Badacsonyer, Gyredaner, Ristofzger, Diokonyer- und Gyedyeder-Weine, sowie die Szemine ein europäisches Kafes.

Zur Verbreitung dieses Rufes haben sowohl viele rationale Weinbauern, als auch namentlich jene patriotisch gesinnten Männer, welche, wie Jacob von Palugyay und dessen Söhne, den Exporthandel mit ungarischen Weinen beförderten, wesentlich beigetragen.

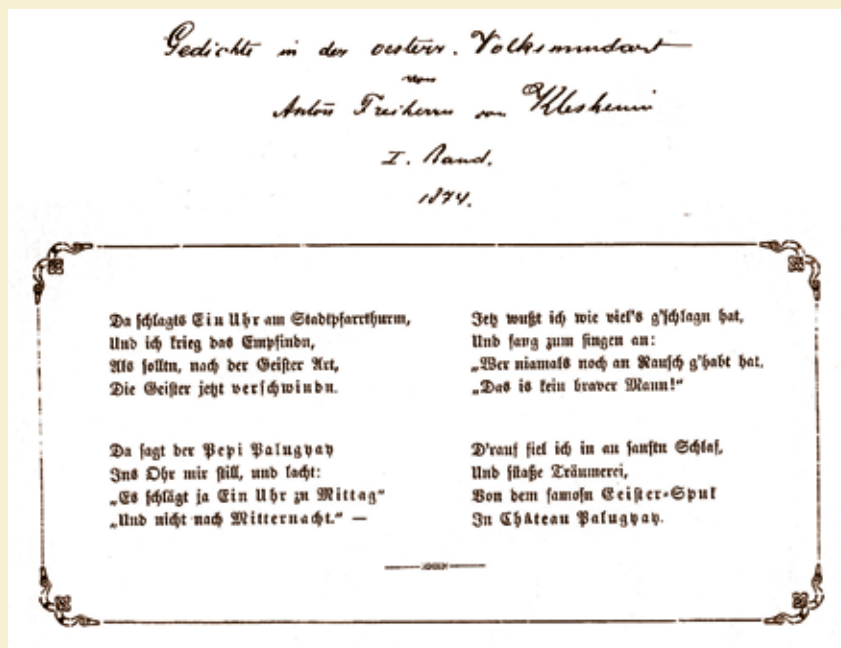
Wir befinden uns in der Lage über die Genese dieser Firma folgende authentische Daten mitzutheilen. Die Familie Palugyay zählt zu den alten Adelsgeschlechtern Ungarns, und hat an der politischen Entwicklung ihres Vaterlandes stets einen lebhaften Antheil genommen. Gerade dieser Umstand brachte es jedoch mit sich, daß Johann v. Palugyay, nachdem er sein Glück vielfach mit den politischen Ereignissen Ungarns verflochten hatte, im Jahre 1846 daran denken mußte, seine Existenz neu zu begründen.

Nachdem er vorerst das Viehhöfgeschäft im sogenannten „Eisenbründl“ in Preßburg übernommen hatte, gelang es ihm bald, dasselbe so schwunghaft zu betreiben, daß dieses Etablissement im Jahre 1848 der Sammelplatz der ungarischen Landtagsmitglieder wurde und als solcher während der ungarischen Bewegung jenes Jahres eine gewisse Rolle spielte.

Nach dieser Zeit erhielt Palugyay von dem damaligen Besitzer des nunmehr so wohlbekannten Gasthofes „zum

Busta Jakoba von Palugyaya, Mestské múzeum Bratislava

Báseň rakúskeho autora Antona Freiherr von Klesheima
 zo zbierky Gedichte in der Oesterreichischen Volksmundart, Band I, 1874

Vínne pivnice

Pod celým objektom a nádvorím paláca sa nachádzajú zachované, pôvodné, klasické vínne pivnice, vybudované súčasne so stavbou paláca v roku 1872. V rokoch 1914 – 1918 dal vnuk Anton Palugyay stavebnými úpravami zdvojnásobiť kapacitu veľkej pivnice prostredníctvom vyhlbenia plochy 736 m² pod nádvorím paláca. Pre rozšírenie výrobného priestoru na vinárske produkty použil Anton Palugyay v tom čase

progresívnu technológiu železobetónovej konštrukcie.

Aj keď Palugyayove pivnice patrili k veľkému dobovému komplexu vínnych pivníc v tejto prímestskej časti, ktoré zasahovali do Malých Karpát, vynikali spomedzi nich rozsahom, technickou vybavenosťou, kvalitou samotnej stavby a čistotou. Ešte v 40. rokoch 20. storočia patrili k najväčším a najmodernejším v Európe. V suteréne pivníc sa nachádza kanálo-

Dnešná podoba vínnych pivníc

vý systém, klenby a steny sú z pálenej tehly v kombinácii s kameňom. Ich svetlá výška je 4,5 metra. Takéto riešenie zabezpečilo ideálnu teplotu a vlhkosť, ktoré sú potrebné na zrenie vína. Práve vo vysokej technologickej úrovni skladovania, ošetrovania a manipulácie vína spočívala od začiatku konkurenčná výhoda značky Palugyay, ktorá umožnila jeho export do celého sveta. Úroveň spotrebiteľského balenia sa tiež líšila od ostatnej domácej konkurencie.

V Pressburger Zeitung v roku 1870 sa autor článku „Putovanie v podzemí. Vzorová vínna pivnica v Prešporku“ nadchýna technickou vybavenosťou Palugyayových pivníc: „Veľkolepé priestory prekvapia hneď po vstupe... Čistota, ktorá je základom každého dobre vedeného pivničného hospodárstva, je tu dovedená do takej dokonalosti, že ak obtrieťte bielou šatkou akýkoľvek sud, nenájdete na nej najmenej stopy po prachu... Návštevník môže obdivovať vzorovú pivničnú prevádzku, v ktorej pracujú stroje najmodernejšej konštrukcie šetriace čas a námahu – stroje, čo prepravujú 100 až 150 vedier vína za hodinu zo suda do suda, alebo pošlú mimo pivnice. Stroje, ktoré umyjú 2 000 fliaš denne a ďalšie, ktoré 2000 fliaš zadržujú. O tom, ako si tu vážia čistotu a svedomitosť, svedčí aj to, že dôkladne umyté fľaše sa ešte pred naplnením preplachujú vínom. Na čistenie sudov slúži obrovské parné zariadenie, ktoré ich pripraví na prijatie novej náplne...

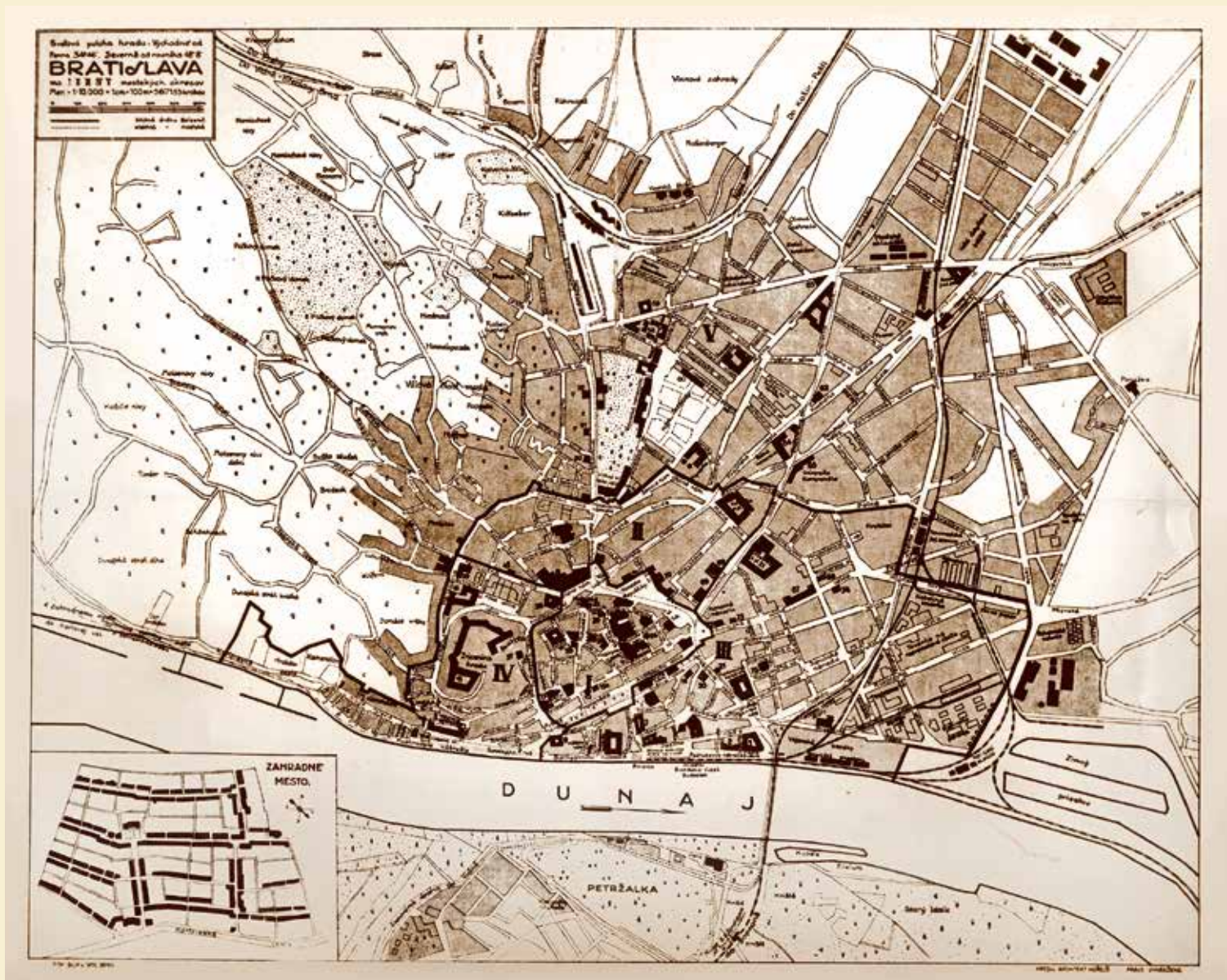

Je tu aj dielňa na výrobu menších či väčších debien na expedíciu fliaš, ktorá dáva prácu niekoľkým robotníkom po celý rok.“

V jednotlivých krídlach pivníc boli umiestnené výrobné priestory vinárskych produktov. Vo východnom krídle stáli drevené sto- až dvestoputňové sudy rozdelené do štyroch pozdĺžnych radov v dvoch chodbách. V južnom krídle sa nachádzajú výklenky v stenách, ktoré sa používali na ukladanie fľaškových vín. Pivnice boli rozdelené podľa druhov vín, osobitne pre tokajské a šumivé vína, boli to pivnica Františka Jozefa, Karolova pivnica a Apoštolská, v ktorej sa skladovali najkvalitnejšie vína. Tokajským zásoboval Palugyay celý svet, podľa údajov z roku 1877 mal v pivnici zásoby až 50-tisíc fliaš.

No a v každom prípade technicky i ekonomicky ojedinelým, skutočne unikátnym riešením bol – vínovod. Bolo to potrubie, ktoré viedlo z pivnice popod ulicu a víno sa ním prečerpávalo priamo zo sudov v pivnici do sudov vo vagónoch na príľahlej železničnej stanici a naopak, z vagónov do pivnice. Fungovalo údajne ešte v období po 2. svetovej vojne.

Aktuálne prístupná časť pôvodnej pivnice so systémom klenieb – pruskej klenby s klenbovými pásmi z roku 1872, zaberá 1 420 m². Východné krídlo suterénu tvorí 57 metrov dlhý a 15 metrov široký trakt. Celková plocha aktuálne dostupnej pivnice je 2 156 m².

Bratislava – Staré Mesto, 20. storočie

Medzi dvoma vojnami

Dňa 28. 10. 1918 vznikla Československá republika. Jej nostrifikačný zákon prikazoval premiestniť sídlo vedenia podniku na československé územie, prípadne sa filiálky na tomto území mali stať samostatné. Nový poriadok zákonite rozrušil rakúsko-uhorský trh a individuálne podniky siete nadnárodnej spoločnosti Palugyayovcov boli rozdelené colnicami. Zánikom monarchie prišla firma aj o možnosť vrátenia vojnových pôžičiek, ktoré predtým poskytla štátu. Z pobočiek firmy v Budapešti, Terste, Krakove a vo Varadíne sa stali sesterské podniky v nových štátoch, niektoré (v Budapešti a vo Varadíne) postihla insolventnosť. Obchodná spoločnosť Jakob Palugyay a synovia bola rozpustená a centrála v Bratislave viac ráz menila svoj názov, až sa zmenila na Československú účastinnú spoločnosť pre produkciu a obchod s vínom. Napriek splácaniu vysokej pôžičky vykazovala spoločnosť do roku 1924 rastúci zisk.

Kríza sa však nezadržateľne blížila – dokonca aj počasie s jesennými dažďami a so studenými zimami hralo proti firme a vinohradom. Firma preberala zodpovednosť aj za záväzky neúspešných sesterských podnikov a ich straty kompenzovala z rezervného fondu, ktorý sa však v roku 1932 vyčerpal. Napokon sa dostala pod správu Živnostenskej banky. História spoločnosti Palugyay a synovia sa končí v roku 1939, pár rokov pred 100. výročím otvorenia jej prvej reštaurácie na Železnej studničke, dražbou majetku...

Súčasťou dražby bol palác, výrobné i všetky technologické zariadenia, 293 sudov a fliaš vína, šumivé vína a liehoviny, ktoré najčastejšie pochádzali od vinohradníkov z oblasti Malých Karpát. Najväčší dubový sud, ktorý bol uvedený v zápisoch z dražby, obsahoval 17 000 litrov vína.

Palugyayov palác i firma však napokon dostali v roku 1940 nového majiteľa. Stala sa ním ďalšia významná

Interiér obytnej časti Château Palugyay, 30. – 40. roky 20. storočia

bratislavská vinárska firma Christian Ludwig a syn. Vďaka nej sa zachovali obe funkcie paláca – rodinné sídlo i sídlo firmy, až do znárodnenia v r. 1945, keď sa firma Ch. Ludwig a syn zmenila na Slovenské vinárske závody, n. p.

NOVÝ MAJITEĽ CHÂTEAU PALUGYAY – VEĽKOOBCHODNÍK S VÍNOM CARL LUDWIG

S osudom Palugyayovho paláca sa tak spojil osud ďalšej významnej bratislavskej rodiny – tiež veľkoobchodníkov s vínom Ludwigovcov, keď sa po dražbe Československej účastinnej spoločnosti pre produkciu a obchod s vínom J. Palugyay a synovia napokon v roku 1940 Carl Ludwig stal novým majiteľom firmy i paláca, ktoré kúpil od Živnostenskej banky. Rovnako ako jeho predchodca venoval všetko úsilie zachovaniu paláca, firmy, a predovšetkým kvality vína. Jeho syn architekt Christian Ludwig projektoval a viedol stavebné úpravy pri modernizácii pivníc, dvora a vymedzenia uličných čiar, čím vznikol v svojej dobe jeden z najmodernejších veľkoobchodov s vínom v podunajskej oblasti.

Úspešná obchodnícka kariéra Carla (1874 Bratislava – 1954 Linz), pokračovateľa rodinnej tradície obchodu s vínom firmy Christian Ludwig und Sohn, sa začala hneď po maturite na obchodnej akadémii v Bratislave

Château Palugyay prešiel do vlastníctva firmy Christian Ludwig a synovia

exportérmi z týchto krajín, ale aj z Grécka či Španielska, ako aj s významnými importérmi vína z Rakúsko-Uhorska, Nemecka či Švajčiarska. Naučil sa po taliansky a v roku 1900

v roku 1893, a to vo vtedajšom slobodnom prístave Fiume, dnešnej Rijeke (v rámci Uhorského kráľovstva mal v tom čase status corpus separatum), ktorého colné ustanovenia výrazne napomáhali obchod. Do roku 1898 pracoval ako vedúci úradník v oddelení vín prístavného skladového podniku Escompte a Wechselbank a spoznal vinárske oblasti Talianska, Sicílie, Dalmácie. Vytvoril si kontakty rovnako s najväčšími

sa oženil s Chorvátkou Aurorou Norsic (1876 – 1956), s ktorou mal štyroch synov – Christiana, Carla, Wilhelma a Aurela. Po siedmich rokoch prevzal Carl Ludwig otcovu firmu a vrátil sa do Bratislavy. Firma sídlila na Schöndorf-skej ulici 15 a 53 (dnes Obchodná 41), kde boli aj rozsiahle pivnice. Ďalšie pivnice a priestory mala aj na Suchom mýte 9, Michalskej bráne 2 a ďalších miestach. Najvýznamnejšie odbyťiská mala firma Ludwig práve na celom území novej Československej republiky.

Od roku 1924 zaznamenávala firma trvalý rast, postupne sa spoločníkmi stali aj traja synovia Carl, Wilhelm a Aurel. Štvrtý syn Christian sa stal renomovaným architektom. Firma skladovala priemerne 6- až 8-tisíc hl vína v sudoch, pričom sa zachovávala stará tradícia, že

Vedenie firmy Ch. Ludwig a synovia

každý novonarodený člen rodiny dostal jeden sud, ktorý bol po ňom pomenovaný.

V rokoch 1905 – 1918 bol Carl Ludwig členom mestskej rady Bratislavy, z čoho vyplývalo viacero funkcií a neskôr úzka spolupráca so županom Metodom M. Bellom (1919 – 1928). Ako úspešný obchodník bol najprv od roku 1926 zástupcom a od roku 1930 predsedom Združenia veľkoobchodníkov s vínom Slovenska a Podkarpatskej Rusi. V roku 1930 sa stal aj predsedom Združenia vlastníkov nehnuteľností, ktoré pre svojich cca 2 000 členov zabezpečovalo vzdelávanie v záujme plnenia ich zákonných povinností. Okrem

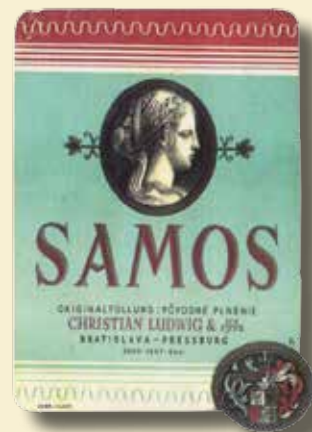
Carl Ludwig (1874 – 1954)

toho sa angažoval aj vo verejnosprospešných a ako predseda spolku Philantropia aj v dobročinných aktivitách. Od roku 1919 bol členom bratislavskej nemeckej slobodomurárskej lóže Zur Verschwiegenheit, ktorá patrila k veľľóži Lessing zu den drei Ringen v Prahe.

Okrem toho celých 40 rokov zastával funkciu dozorca, neskôr kurátora nemecko-maďarskej evanjelickej obce a. v. Už v roku 1911 významne prispel k výstavbe evanjelického sirotin-

ca, nemocnice, starobinca, v tom čase najmodernejšieho areálu svojho druhu v Uhorsku. Zaslúžil sa o rozvoj aj ďalších zariadení, ako bola evanjelická a teologická akadémia, knižnica, internát pre študentov teológie. Pre veľký evanjelický kostol v Bratislave architekta Eliasa Holla z Augsburgu, staviteľa tamojšej radnice, sa postaral o najväčší organ vo vtedajšej Československej republike. Celé desaťročia tu na jeho pozvanie koncertovali významní európski umelci a dodnes sa využíva na koncertné účely.

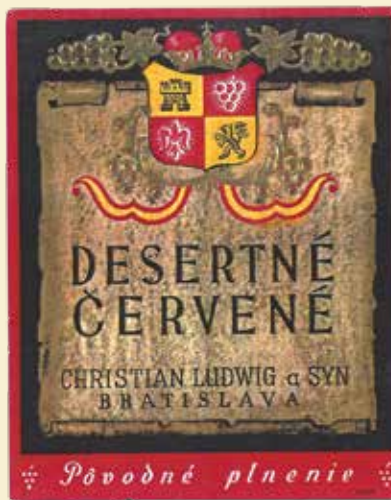
Ale podobne ako 1. svetová vojna a jej dôsledky negatívne zasiahli do podnikania Palugyayovcov, tak rozpad ČSR, 2. svetová vojna a jej dôsledky ovplyvnili život a podnikanie Ludwigovcov. Najprv bolo potrebné prebudovať predaj a zaisťiť odbyťiská pre slovenských vinohradníkov, keďže Slovensko v tom čase vyrábalo o cca 100-tisíc hl vína viac, než mohlo na svojom po roku 1939 dokonca zmenšenom území umiestniť na trhu. Firma Ludwig si udržovala svoje postavenie najväčšej slovenskej exportnej firmy len do roku 1942. Napriek tomu, že Ludwigovi boli Nemci,

neboli členmi nemeckých politických strán a spolkov. Slobodomurárstvo, spolupráca so židovskými firmami a dodávateľmi viedli k tomu, že vývoz vína do hospodársky i colne zjednoteného nemeckého priestoru, do ktorého patrili všetky Nemeckom okupované československé územia, bol firme v roku 1942 obmedzený a v roku 1943 úplne zastavený tým, že pražská devízová úradovňa neudelila firme vývozné povolenia.

Carl Ludwig žil s rodinami svojich troch synov v Palugyayovom paláci do januára 1945, keď ako 70-ročný odišiel za svojím synom architektom Christianom Ludwigom (1901 Bratislava – 1967 Linz) do Linzu, kde mal tento popri Bratislave od roku 1939 svoju druhú projektovú kanceláriu.

Vinárska firma Christian Ludwig a syn, veľkoobchod s vínom, vrátane jej sídla – Château Palugyay bola po 2. svetovej vojne z dôvodu, že bola považovaná za nemeckú firmu, dekrétom prezidenta republiky 100/1945 Zb. znárodnená. Prešla do vlastníctva štátu v rámci 8. sektora priemyslu pod novým názvom Slovenské vinárske závody n. p. a bola na ňu uvalená tzv. národná správa. Ale ešte aj v tomto období pôvodní pracovníci firmy robili všetko pre to, aby si firma udržala postavenie najlepšej v celom Československu, ktorej vína získavali v Prahe najvyššie ocenenia. Nakupovali vo Švajčiarsku najmodernejšie zariadenia – filtre, pumpy, sitá. Takže do-

bová tlač v roku 1946 mohla prieniesť nadšenú reportáž o Palugyayovom paláci. „Firma Ludwig pod národnou správou pracuje plným tempom. Vo svojich pivniciach môže

uskladniť asi 450 vagónov vína. Sú to jedny z najmodernejších a najkrajších pivníc v celej strednej Európe, vybavené dokonalým technickým zariadením a vynikajúcim personálom. Pivnice sa skladajú zo štyroch častí: z vlastnej pivnice, v ktorej sú drevené sudy, v ďalšej sú betónové sudy, ktoré majú zvnútra sklo, z veľkej manipulačnej miestnosti a z čistiarne fliaš. Z pivníc vedie priamo na nádražie podzemné potrubie, ktorým sa pomocou elektrických púmp prečerpáva víno z pivníc do cisterien alebo naopak.“

Rodina Ludwigovcov zostala po 2. svetovej vojne žiť v Rakúsku.

Funkcionalistické stavby Christiana Ludwiga, technicky i umelecky nadaného architekta, z rokov 1928 – 1938, však dodnes tvoria tvár centra Bratislavy a bezpochyby patria k tomu najlepšiemu z medzivojnovnej architektúry mesta. Počnúc Manderlákom, prvou výškovou budovou v Bratislave, cez tzv. Lutherov dom – budovu evanjelickej

cirkvi na Palisádach, viac ako dvadsať nájomných domov, jedenásť vil a rodinných domov, päť kostolov a priestory 26 obchodov vrátane obchodného domu Brouk a Babka/neskôr Dunaj a Café Regina na dnešnom Námestí SNP (1935 – 1936). Obchodný dom patrí k vrcholným dielam funkcionalizmu na Slovensku a považuje sa aj za architektovo vrcholné dielo. Ch. Ludwig spájal tradičné, overené hodnoty architektúry s modernou v záujme vysokej kvality stavieb pre užívateľa. Aj v Rakúsku sa Ch. Ludwig rovnako presadil ako významný architekt. Podieľal sa na výstavbe prvej rakúskej diaľnice do Salzburgu a s ňou súvisiacich objektov, pracoval na náročných projektoch vodných diel ako Jochenstein či projekt prehĺbenia koryta Dunaja, priemyselných komplexoch +a projektoch obytných domov v Linzi. Vybudoval areál pre jachtársky klub na jazere Attersee v Salzkammergut, ktorý slúžil na európske a svetové majstrovstvá U.I.Y.A. Na jazero Attersee preniesol aj svoje jachty, na ktorých ešte v medzivojnovom období 1933 – 1937 získal dvanásť trofejí. Bol víťazom Modrej stuhy Dunaja 1933, Modrej stuhy Wolfgangsee 1934, viac rás zvíťazil v pretekoch v Budapešti či Viedeň – Budapešť. V roku 1927 ocenil Medzinárodný jachtársky klub jeho úspechy čestným zlatým vyznamenaním.

*Rakúsky maliar
Christian Ludwig Attersee*

Výtvarné dielo jeho syna, vynikajúceho maliara a všestranného umelca Christiana Ludwiga Atterseeho, ktorý sa narodil v roku 1940 v Bratislave, však už patrí bezvýhradne a definitívne Rakúsku, rovnako ako jeho hudobné či športové jachtárske úspechy – bol trojnásobný majster Rakúska v jachtingu, v roku 1979 preplával Atlantik.

Rakúsko oceňuje Atterseeho ako jedného zo svojich najvýznamnejších moderných maliarov, známy a uznávaný je však celosvetovo. On sám sa charakterizuje „ako osamelý bežec rakúskeho umenia 60. rokov, ako protipól viedenského akcionizmu... a v druhej polovici 70 rokov... ako zakladateľská postava Nového rakúskeho maliarstva“. Jeho mozaika Obchodník s počasím, stvárňujúca fasádu budovy Attersee-Haus z roku 1996 na viedenskej Mariahilfer StraÙe, je svojou veľkosťou 210 m² najväčšou sklenenou mozaikou v Európe.

Múzeum moderného umenia Danubiana

Do Bratislavy sa Attersee vrátil ...,aj s melancholicko-nostalgickým pocitom“ v roku 2000 výstavou svojho diela v SNG. Pri tejto príležitosti sa stal aj čestným občanom Bratislavy. Nasledovala ďalšia výstava, tentoraz v múzeu moderného umenia Danubiana v roku 2015.

Návrhy etikiet na nápoj Atterbitter od Ch. Ludwiga Atterseeho

Na Slovensku mohol azda zostať aspoň Atterseeho Atterbitter, vermut, ktorý pri svojej návšteve namiešal v Palu-gayovom paláci v roku 1991 v limitovanej edícii a pre ktorý výtvarne pripravil aj vlastné originálne vinety. Po legendár-

nom Martini mohol byť na svete ďalší štýlový nápoj s noble-sou a originálnou chuťou vybraných bylín. A návrhy vinet sa ako skutočné umelecké dielo svetoznámeho, renomovaného maliara mohli stať exkluzívnym zberateľským predmetom.

VINÁRSKE ZÁVODY AKO NÁRODNÝ PODNIK V PALUGYAYOVOM PALÁCI

Keď bola na základe rozhodnutia SNR z 27. 2. 1946 skončená „externá organizácia znárodneného priemyslu v zmysle dekrétu prezidenta republiky 100/45 Sb.“, boli Vinárske závody, n. p. ako výsledok už predtým v roku 1945 znárodnených súkromných vinárskych firiem začlenené do tzv. 8. sektora (v rámci celkovo deviatich sektorov celého znárodneného priemyslu) s názvom Textilný priemysel v povojnovom Československu.

Okrem veľkých vinárskych firiem (Ludwig a Hubert) boli v tom čase v Bratislave aj ďalšie menšie vinárske firmy ako Schmidt a spol., Galvánek, devínska firma Sontág (vyrábala prevažne ríbezľové víno) a račianska firma Lenard a Laban, ktorá klasickou metódou vyrábala o. i. sekt Patria.

Tieto vinárske podniky boli po znárodnení začlenené do národného podniku Malokarpatské vinárske závody (od roku 1958 Vinárske závody, n. p. Bratislava), ktoré mali svoje hlavné prevádzkarne v Bratislave na Pražskej ulici č. 1 – teda v Palugyayovom paláci, kde sídlilo aj čl. odborové riaditeľstvo a centrála čl. obchodu s vínom bola v budove č. 5 – 7 na Pražskej ulici, na mieste ktorej dnes stojí nová administratívna budova MZVaEZ SR.

Palugyayov palác sa tak stal jedným z objektov národného podniku na výrobu vína. Postupne však budova chátrala, využívali sa najmä skladové priestory pivníc, neskôr už ani tie nie. Stavebné zásahy zo 70. rokov, žiaľ, nerešpektovali pôvodné architektonicko-výtvarné kvality paláca. Ani z hľadiska kvality produkcie a predaja vína štátny podnik nedosahoval úspechy porovnateľné s predchádzajúcim obdobím. Obmedzené boli aj zahraničné kontakty. Po období

rozmachu tak Château Palugyay v druhej polovici 20. storočia po znárodnení postihol rozsiahly morálny a fyzický úpadok, a to i napriek tomu, že v objekte sídlil podnik Slovenské vinárske závody, n. p.

Časť pôvodného zariadenia pivníc sa dostala do aj depozitu Vinohradníckeho múzea v Bratislave a Malokarpatského múzea v Pezinku. A zrejme odtiaľ v rámci československého pavilónu aj na Svetovú výstavu Expo 1958 v Bruseli, kde sa Slovensko prezentovalo práve vinárstvom, spomína Horst Ludwig na svoju návštevu s otcom v Bruseli.

Značka vína Château Palugyay však celkom nezanikla, tradícia jej produkcie sa nedávno obnovila.

Tradícia výroby vína Chateau Palugyay pokračuje

Diplomacia v Palugyayovom paláci

Pracovné stretnutie ministra Miroslava Lajčáka s rezortnými kolegami V4 a vysokou predstaviteľkou EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Federicou Mogheriniovou sa konalo v roku 2014 v reprezentatívnych priestoroch pivníc Palugyayovho paláca

Japonský princ Fumihito Akišino a princezná Kiko si počas návštevy Slovenska v roku 2013 so záujmom prezreli historické pivnice Palugyayovho paláca

Minister zahraničných vecí Ruskej federácie Sergej Lavrov si počas svojej návštevy SR prezrel aj historické priestory Palugyayovho paláca. Súčasťou prehliadky bol výstavný projekt „Pamätníky obetiam II. svetovej vojny na Slovensku“

Rekonštrukcia v rokoch 2000 – 2002 zachránila chátrajúci objekt a prinavrátila mu život tým, že mu po 130 rokoch od jeho vzniku dala nový, dynamický obsah.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky získalo krásny a užitočný reprezentačno-administratívny objekt. Pri komplexnej revitalizácii boli zároveň zachované a zreštaurované najdôležitejšie umelecko-architektonické prvky a kultúrno-historické hodnoty budovy. Boli odkryté po desaťročia zastavané časti pôvodnej architektúry východného a západného krídla objektu a obnovené pôvodné komunikácie, vchody a tvar nádvorí. Rozsah rekonštrukcie severného krídla a komunikačné spojenie jednotlivých krídel paláca tak zodpovedajú funkčným a prevádzkovým potrebám súčasného užívateľa a pri ich realizácii boli použité moderné architektonické výrazové prostriedky. Okrem toho v pôvodne obytných častiach budovy ministerstvo získalo administratívne priestory. Súčasťou reprezentačných priestorov je aj upravené vnútorné nádvorie paláca.

Priestor pôvodnej pracovne Palugyayovcov, ktorá je dnes zariadená ako konferenčná miestnosť ministra a jedáleň, si zachoval drevený profilovaný obklad stropu, dekoratívne kazetové obloženie stien, okenice

Generálny tajomník NATO Jens Stoltenberg na návšteve v roku 2015

Minister Miroslav Lajčák víta na oficiálnej návšteve vysokú predstaviteľku EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Catherine Ashtonovú v roku 2014

V roku 2013 sa pri príležitosti historickej prvej návštevy prezidenta Singapuru Tonyho Tan Keng Yama konala v priestoroch Palugyayovho paláca slávnostná večera

s kovaním so štylizovanými rastlinnými motívmi, okenné a dverové výplne z rôznych etáp zmeny interiéru. V reprezentačných priestoroch východného traktu sa zachovali niektoré pôvodné architektonické detaily.

Slovenská republika od svojho vzniku 1. 1. 1993 nadviazala diplomatické vzťahy so 182 štátmi sveta a stala sa členom všetkých dôležitých medzinárodných organizácií. Väčšina ich predstaviteľov už Bratislavu oficiálne navštívila. Na pozvanie ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky rokovali alebo boli prijatí v miestnostiach paláca s historicky cennými interiérmi ministri zahraničných vecí všetkých európskych krajín, ale aj desiatok ďalších krajín, napr. Iránu, Malajzie, Ruska, Singapuru, Nového Zélandu, Austrálie, Laosu, Kórejskej i Juhoafrickej republiky, Indie a iných. Okrem nich hostil Palugyayov palác aj ďalších významných hostí princa a princeznú Akishino z Japonska, generálnych tajomníkov NATO od lorda Robertsona, Javiera Solanu až po Andersa Fogha Rasmussena, tiež vysoké predstaviteľky EÚ barónku Catherine Ashtonovú a Federicu Mogheriniiovú.

Uskutočnili sa tu aj stretnutia krajín V4 a ich partnerov zo Západného Balkánu a krajín Východného partnerstva. Palác privítal všetkých honorárnych konzulov SR z celého sveta. Gréckocyperskí a tureckocyper-

Pravidelné rokovania zástupcov Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR s veľvyslancami krajín akreditovanými pre Slovensko

Tradičné stretnutia ministra zahraničných vecí s predstaviteľmi mimovládnych neziskových organizácií sa pravidelne konajú v Kazetovom salóniku Palugyayovho paláca

skí predsedovia politických strán tu odovzdali vyznamenania ministrovi zahraničných vecí SR M. Lajčákovi a slovenským veľvyslancom, ktorí organizovali bikomunitný dialóg na Cypre pri príležitosti jeho 20. výročia.

Mimoriadne veľa hostí zavítalo do Palugyayovho paláca v druhej polovici roka 2016 počas predsedníctva Slovenskej republiky v Rade EÚ. Uskutočnili sa tu rokovania s predstaviteľmi kandidátskych krajín, večerali tu poslanci z výborov Európskeho parlamentu, zahraniční novinári akreditovaní v Bruseli, rovnako ako účastníci 7. Európskeho summitu regiónov a miest. Konali sa tu recepcie pre ministrov poľnohospodárstva a rybného hospodárstva či ministrov vnútra počas ich neformálnych stretnutí, ako

aj viaceré medzinárodné ministerské i odborné konferencie.

Od roku 2010 odovzdáva minister zahraničných vecí SR v týchto priestoroch cenu Goodwill Envoy. Je určená Slovákom dlhodobo žijúcim a pôsobiacim v zahraničí, osobitne významným vedcom, umelcom, podnikateľom, ktorí výnimočnými pracovnými úspechmi prispievajú aj k prezentácii SR, a tak šíria dobré meno Slovenska. K oceneniu Slovákov pôsobiacich v zahraničí – laureátom ocenenia Goodwill Envoy – pribudol v roku 2016 aj čestný titul Veľvyslanec značky Good Idea Slovakia/Dobrý nápad Slovensko, exkluzívne udeľovaný významným slovenským osobnostiam, ale aj kolektívom a firmám, ktoré pôsobia na Slovensku a dosiahli výsledky, ktoré ich preslávili aj v zahraničí.

Vyslanci dobrej vôle na piatom ročníku slávnostného udeľovania ocenení Goodwill Envoy v Palugyayovom paláci. Na fotografii z roku 2016 zľava: Jaroslav Fabian – expert na spinitroniku žijúci v Nemecku, Maja Poláčková – výtvarná umelkyňa z Belgicka, Ján Zoričák – umelec ateliérového skla pôsobiaci vo Francúzsku, minister zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Miroslav Lajčák, Andrea Rajňáková – lekárka žijúca v Singapure, Marián Mark Stolárik – univerzitný profesor a slovakista v Kanade, Petra Hamerlík – molekulárna biologička pôsobiaca v Dánsku a Juraj Hromkovič – profesor informatiky vo Švajčiarsku

Na slávnostné podujatie pri príležitosti nedožitých 95. narodenín Alexandra Dubčeka v novembri 2016 prijali pozvanie synovia Pavol (vľavo) a Milan (vpravo)

Priestranné, dvojpodlažné tehlové pivnice, pôvodne určené na skladovanie vína, sa využívajú aj na rôzne veľké podujatia. Pravidelne sa v nich konajú tradičné vianočné stretnutia ministra so zástupcami mimovládnych organi-

Unikátna akustika v priestoroch pivníc Palugayayovho paláca dodáva kultúrnym podujatiam organizovaným rezortom diplomacie jedinečnú atmosféru

zácií, každoročné so združením Seniorov slovenskej diplomacie či neformálne stretnutia s novinármi. Tu sa uskutočnila aj prezentácia vydania pamätnej mince predsedníctva SR v Rade EÚ.

Jedno z pravidelných stretnutí honorárnych konzulov Slovenskej republiky

Príhovor ministra Miroslava Lajčáka na odovzdávaní cien víťazom výtvarno-literárnej súťaže „Ľudské práva očami detí“ v roku 2015

Malí víťazi výtvarno-literárnej súťaže „Ľudské práva očami detí“

V apríli 2016 minister Miroslav Lajčák slávnostne predstavil v reprezentatívnych priestoroch pivníc Palugyayovho paláca značku Slovensko, vyjadrenú sloganom „Good Idea Slovakia“

Priestory Palugyayovho paláca pravidelne hostia účastníkov diplomatického plesu. Na fotografii z roku 2013: minister Miroslav Lajčák so švédskym rezortným kolegom Carlom Bildtom (vľavo) a slovinským ministrom Samuelom Žbogarom (vpravo) s manželkami

Od roku 2013 sa pod záštitou ministra zahraničných vecí ako súčasne podpredsedu vlády SR pre ľudské práva uskutočňovala aj výtvarno-literárna súťaž „Ľudské práva očami detí“. Malí umelci z celého Slovenska mali tak príležitosť vystaviť svoje kresby v historických priestoroch Palugyayovho paláca.

V apríli 2016 boli priestory Palugyayovho paláca svedkom uvedenia do života značky Slovensko, ktorú práve tu po prvý raz predstavil verejnosti minister Miroslav Lajčák. Značka vyjadruje dôveryhodnú, atraktívnu prezentačnú identitu Slovenska a „zhmotnená“ je do vizuálnych prejavov a loga Good

Idea Slovakia/Dobrý nápad Slovensko. Kľúčové komunikačné posolstvá a základné atribúty značky – autenticnosť, rozmanitosť, vitalita a vynachádzavosť – približujú svetu Slovensko ako priateľivú krajinu, kde žijú šikovní a kreatívni ľudia, ktorí majú veľa dobrých nápadov.

A napokon, v rozľahlých priestoroch vínnych pivníc sa od roku 2002 koná aj každoročný diplomatický ples, ktorého hosťami okrem akreditovaných diplomatov boli napr. ministri zahraničných vecí Česka Karel Schwarzenberg, Švédska Carl Bildt, Slovinska Samuel Žbogar, Rakúska Michael Spindelegger a ďalší.

Slávnostný galavečer pri príležitosti medzinárodnej konferencie GLOBSEC 2013

Prechádzka dejinami jedného bratislavského paláca a jeho obyvateľov sa končí. Kruh sa uzatvára. Z miesta, ktoré sa obchodnými cestami späťmi s produkciou vína spájalo s celým svetom, a tak sa stávalo známym, sa znova stalo miesto,

odkiaľ sa nitky kontaktov, tentoraz diplomatických, rozbiehajú do celého sveta a recipročne vracajú späť, aby posilnili zahraničnopolitické záujmy Slovenskej republiky a pritom zviditeľnili Bratislavu, jej hlavné mesto.

PALUGYAYOV PALÁC

- 1872** stavba paláca Château Palugyay pred vtedajšou mýtnou čiarou 74, vor dem Märzenweg podľa projektu významného bratislavského architekta a staviteľa Ignatza Feiglera ml. (1820 – 1894)
- 1873** slávnostné odovzdanie paláca do užívania rodine a firme Jakoba von Palugyaya (1818 – 1886), rodina pôvodom z Palúdzky, dnes súčasť Liptovského Mikuláša
- Palác sa stal sídlom najväčšej vinárskej firmy v Uhorsku J. Palugyay a synovia, celosvetovo známeho veľkoobchodu s vínom, ktorý dodával víno na všetky kontinenty
- 1914** Anton Palugyay, vnuk zakladateľa, dobudoval dvorovú časť ako prepojenie jestvujúcich krídel pre administratívne a technické účely a rozšíril podzemné priestory
- po 1918** názov firmy po viacerých zmenách ustálený na Čs. účastinná spoločnosť pre produkciu a obchod s vínom J. Palugyay a synovia
- 1939** dražba firmy, paláca i výrobného zariadenia
- 1940** nový majiteľ paláca a vinárskej firmy bratislavský podnikateľ Carl Ludwig (1874 – 1954), neskôr jeho synovia Carl, Wilhelm a Aurel ako spoločníci
- 1941** rozšírenie pivníc, prestavby vo výrobnjej časti a ďalšie úpravy podľa projektu syna –architekta Christiana Ludwiga (1901–1967)
- 1945** znárodnenie firmy C. Ludwiga na základe znárodňovacieho dekrétu prezidenta republiky 100/45 Sb.

1945 – 1991 Slovenské vinárske závody, n. p., v 70. r. vykonaný súhrn stavebných zásahov, ktorý nerešpektoval výtvarno-architektonické kvality pôvodného objektu

1991 vznikla firma Vinoprodukt a.s.

1998 budova prešla do správy Ministerstva zahraničných vecí SR

1999 – 2000 prípravné práce a projektové činnosti na obnovu

11. 5. 2000 začiatok rekonštrukcie paláca

Hlavný projektant Ing. Viera Brecková, Zimpro Michalovce
Autor architektonického návrhu Ing. arch. Jozef Lörinc
Metodik pamiatkovej obnovy Mgr. Katarína Malíková-Betková

13. 5. 2002 slávnostné otvorenie paláca a uvedenie do užívania. Palugyayov palác sa stal reprezentačným a administratívnym sídlom slovenskej diplomacie.

Vo vstupnej hale sa nachádzajú štyri figurálne plastiky z terakoty. Boli vytvorené ako odliatky podľa antických vzorov na dekoráciu paláca v tehliarskej dielni Wiener Ziegel Fabrik v rokoch 1873 – 1879. Sú to starogrécky boh vína, viniča, radosti i pomoci, plodnosti, zábavy Dionýzos s malým Erosom, ďalej mladý satyr z jeho sprievodu, bohyňa večnej mladosti a čašníčka olympských bohov Hébe s čašou a pohárom v rukách, a napokon Chloris, bohyňa kvetov a kvitnúcej prírody, ktorá žila vo večnej jari. Pôvodne boli plastiky umiestnené na atike priečelia paláca, kde ich nahradili kópie.

LITERATÚRA A PRAMENE

1. Archív mesta Bratislavy, fol. 143, 216.
  2. Archív MZVaEZ – výskumná správa pred rekonštrukciou: Návrh pamiatkovej obnovy a inventarizácia chránených prvkov na Palugyayho paláci, november 1999.
  3. Archív MZVaEZ – zámer na reštaurovanie a zásady obnovy terakotových plastík Palugyayovho paláca. Pamiatkový ústav Bratislava 2000
  4. Archív rodiny Palugyay, dokumenty zapožičané od O. Nevřelovej z Bratislavy
  5. Archív rodiny C. Ludwiga, dokumenty zapožičané od Dr. Horsta Ludwiga z Viedne
  6. Archív MMB – Vinohradnícke múzeum
  7. Oravcová, M.: Architekt Christian Ludwig. Pokus o návrat do Bratislavy. Literárny týždenník 3.12.1998
  8. Manderla, F.: Autobiographie. Chronik der Pressburger Fleischwarenfabrikanten – Familie Manderla. Wien 1998. Vybrané kapitoly z knihy so súhlasom autora preložila Marianna Oravcová pre Bratislavské noviny, september – november 2000.
  9. Súpis pamiatok, Bratislava Osveta 1967 zv. 1
  10. Szönyi, A.: Tak rástla Bratislava. Vyd. SFVU 1967
  11. Pohaničová, J. – Buday, P.: Storočie Feiglerovcov. Trio Publishing Bratislava 2015
  12. Heimatblatt der karpathendeutschen Landsmannschaft in Oesterreich, Jh. 49/1998, Jh. 50/1999
  13. Obuchová, V.: Priemyselná Bratislava. Albert Marenčin PT Vydavateľstvo, Bratislava 2009
  14. Obuchová, V. – Janovičková, M.: Každodenný život a bývanie v Bratislave v 19. a 20. storočí. Albert Marenčin PT Vydavateľstvo, Bratislava 2011
  15. Ortvy, T.: Ulice a námestia Bratislavy. (pôvodne vyšlo v roku 1905), Albert Marenčin PT, Vydavateľstvo Bratislava 2007
  16. Lehnert, J.: Um die Erde. Reisebilder von der Erdumseglung mit S. M. Korvette Erzherzog Friedrich in den Jahren 1874, 1875, 1876. Wien 1877
  17. Mencl, V. – Menclová, D.: Bratislava – stavební obraz města a hradu. Jan Štenc, Praha 1936
  18. Kalesný, F.: Sprievodca po expozícii Vinohradníckeho múzea v Bratislave. Bratislava, vyd. Pallas, rok vydania neuvedený.
  19. Palugyay Palais. Aussenministerium der Slowakischen Republik. (Brožúra MZV SR, Bratislava, rok vydania neuvedený)
  20. Lipták, L.: Nehlavné hlavné mesto. In: Neprežité dejiny. Vydavateľstvo Q111. Bratislava 2008, s. 109-122.
  21. Bratislava. Zborník MMB XXI/2009. Kováč, D.: Chcené nechcené hlavné mesto, s. 41-52; Tešliar, J.: Etnická a konfesionálna skladba obyvateľov Bratislavy v poslednej štvrtine 19. stor. a v prvej pol. 20. stor.
  22. Komora, P.: Hospodárske a všeobecné výstavy 1842-1940. SNM-Historické múzeum, Bratislava 2016
  23. Gregori, D. – Metzger, R.: Christian Ludwig Attersee, Sein Leben. Seine Kunst. Seine Zeit. Christian Brandstätter Verlag, Wien 2010
  24. Maďarská šľachta. Výpis zo str. 478 – Palugyay z Palúdzky a Bodíc, Tab. 5
- MZVaEZ SR ďakuje Archívu mesta Bratislavy, Múzeu mesta Bratislavy, Pamiatkovému úradu, Galérii mesta Bratislavy, Otilii Nevřelovej, Matejovi Palugyayovi a Lucii Palugyayovej, Dr. Heinzovi Ludwigovi, Dr. Petrovi Ludwigovi za poskytnutie archívnych materiálov, dokumentov a informácií viazucich sa k dejinám Palugyayovho paláca.

Hamischggrund

Eleonora udvar

Hegyi díszkert

Vahtenberg

3. Bimbóház

2. Bimbóház

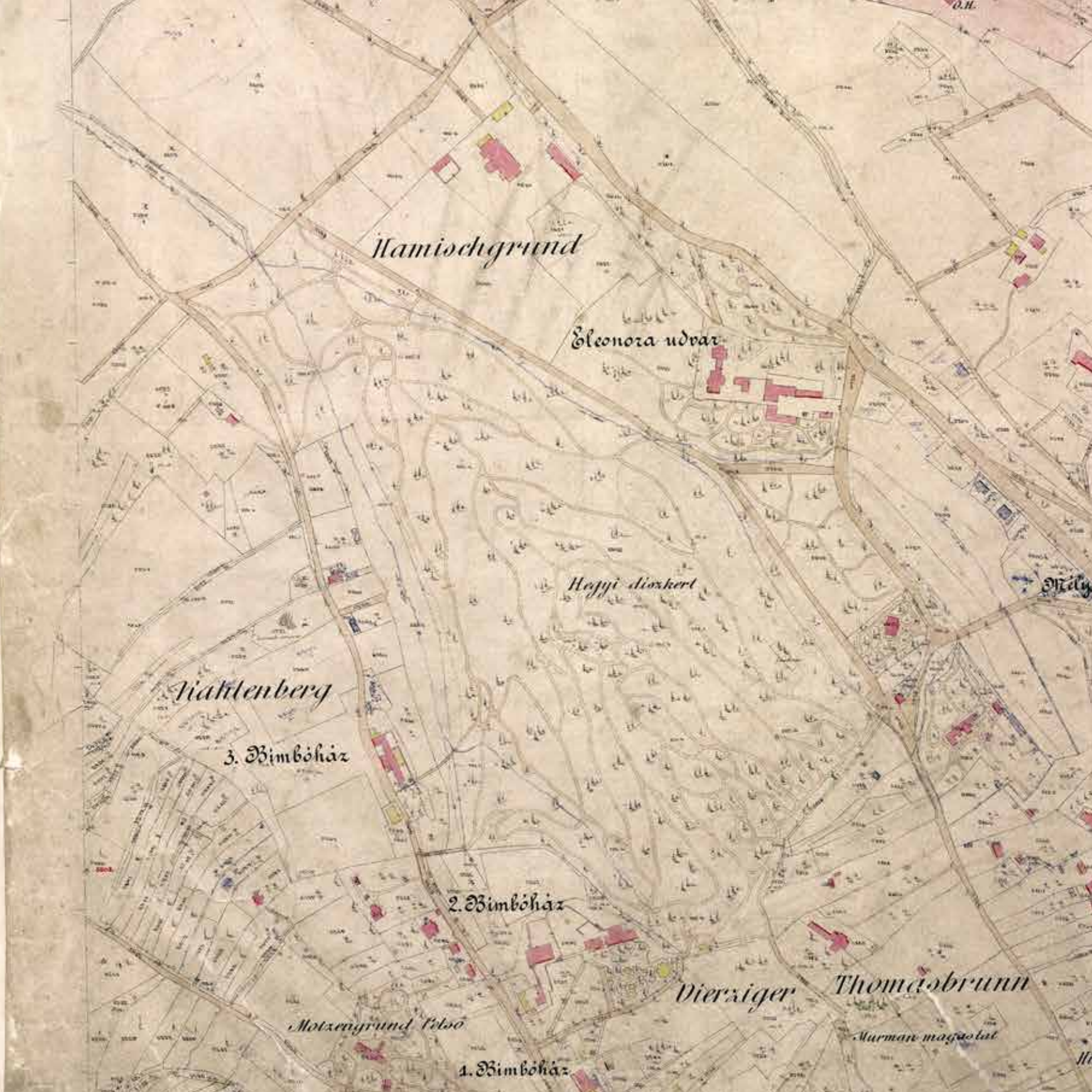
Dierziger

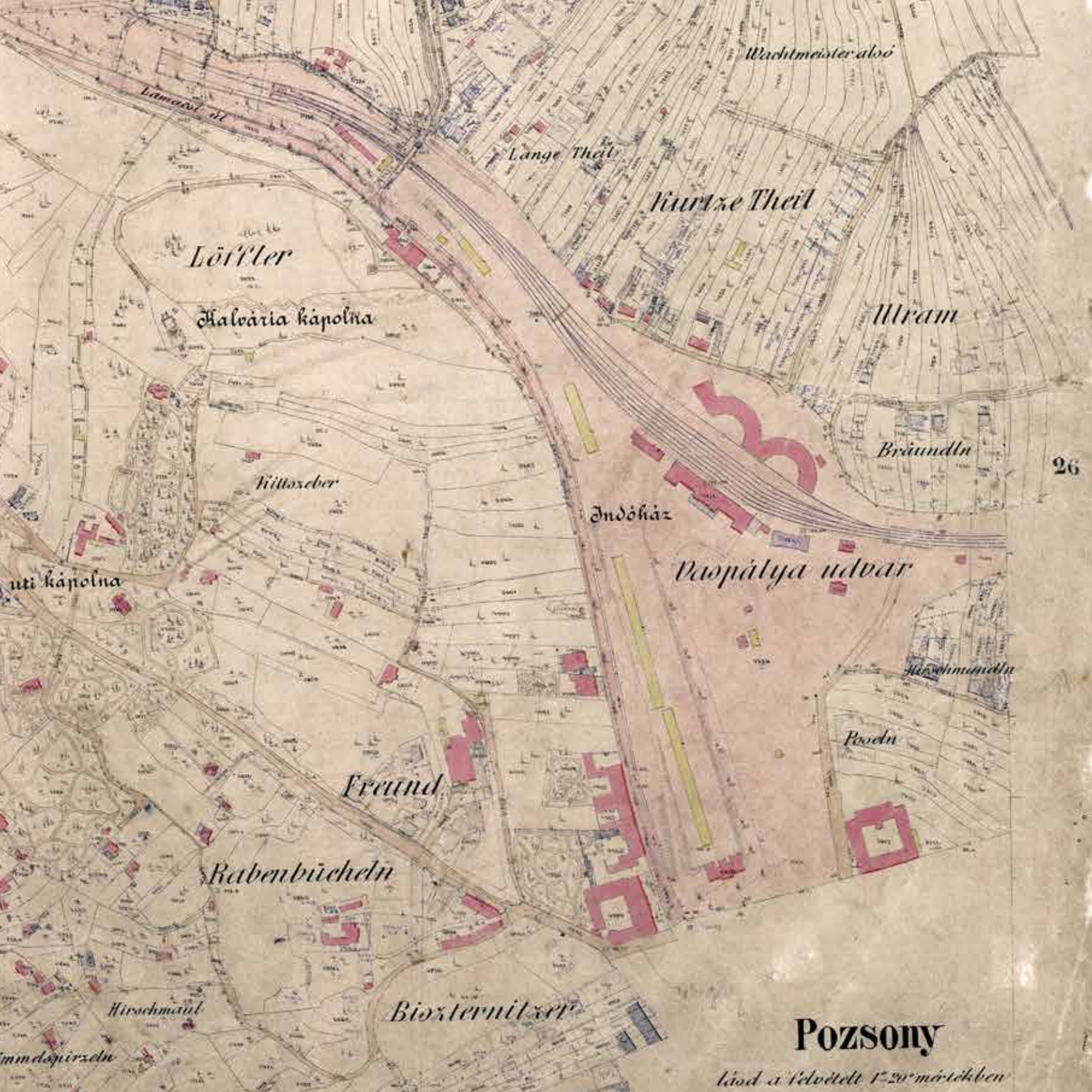
Thomasbrunn

Motzengrund felső

Murmar magaszt

1. Bimbóház

Wachtmeister also

Lamaul ul

Lange Theil

Kurtze Theil

Löffler

Halvária kápolna

Utram

Kiltseber

Bräundln

26

Indoház

Daopátya udvar

uti kápolna

Hirschmanndln

Freund

Pöschl

Rabenbücheln

Hirschmaul

Bioxternitzer

POZSONY

laod a felvételt 1-20 méretekben

Vydalo: © Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR
Odbor verejnej diplomacie

Zostavenie a autorka textov: PhDr. Marianna Oravcová, CSc.

Fotografie: © Bedrich Schreiber; z archívu MZVaEZ SR; zo zbierok Galérie mesta Bratislavy, foto © Archív GMB;
zo zbierok Múzea mesta Bratislavy, foto Ludmila Mišurová; Archív Pamiatkového úradu SR v Bratislave;
Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest; Térképtár; Ústredný archív geodézie a kartografie; Štátny archív v Bratislave
Grafické riešenie: BoArt, s.r.o.

ISBN: 978-80-88726-68-5

| GOOD IDEA SLOVAKIA